

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ДАРГА ГОМБОЖАВЫН
ЗАНДАНШАТАР ТАНАА

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Салдангийн ОДОНТУЯА

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон,
Утас: 26-08-90, Факс: 32-70-16
E-mail: odontuyas@parliament.mn
http://www.parliament.mn

2024.04.10 № ЧУХ-03/2916

танай _____-ны № _____-т

Хуулийн төсөл өргөн
мэдүүлэх тухай

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу "Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай" хуулийн төслийг санаачлан боловсруулж, Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж байна.

Хуулийн төслийг Улсын Их Хурлын байнгын хорооны болон нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцүүлж өгнө үү. Хуулийн төслийн хавсаргав.
Хүдэтгэсэн,

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

С.ОДОНТУЯА
А.АДЬЯАСҮРЭН
Н.АЛТАНХУЯГ
Ж.БАТСУУРЬ
Ж.БАТЖАРГАЛ
Д.БАТЛУТ
Б.БЭЙСЭН
С.ГАНБААТАР
Д.ГАНБАТ
В.ГАНБОЛД
Н.ГАНИБАЛ
Ц.ИДЭРБАТ
Б.ПҮРЭВДОРЖ
Ц.ТУВААН
О.ЦОГТГЭРЭЛ
Т.ЭНХТҮВШИН

0000059

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
Салдангийн ОДОНТУЯА

14201 Улаанбаатар хот, Сүхбаатар дүүрэг,
Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай 1, Төрийн ордон,
Утас: 26-08-90, Факс: 32-70-16
E-mail: odontuyas@parliament.mn
http://www.parliament.mn

2024.03.29 № ЧУХ-СЗ/2358

танай _____-ны № _____-т

**Хуулийн төсөл өргөн мэдүүлэх
тов тогтоолгох тухай**

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин зургадугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх заалт, Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсэгт заасан бүрэн эрхийнхээ дагуу "Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай" хуулийн төслийг санаачлан боловсрууллаа.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 40 дүгээр зүйлд заасны дагуу хянан үзэж, Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх тов тогтоож өгнө үү.

Хуулийн төсөл, үзэл баримтлал, танилцуулга болон холбогдох материалыг хавсаргав.

Хавсралт 30 хуудастай

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН
ГИШҮҮН

С.ОДОНТУЯА

УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ГИШҮҮН
С.ОДОНТУЯА ТАНАА

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР**

Төрийн ордон, Жанжин Д.Сүхбаатарын талбай,
6 дугаар хороо, Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар хот, 14201
Утас: (976-51) 26 08 17, Факс: (976-51) 26 24 08,

Цахим шуудан: info@cabinet.gov.mn,

Цахим хуудас: www.cabinet.gov.mn

2024.08.22 № ХЭГ/545

танай _____-ны № _____-т

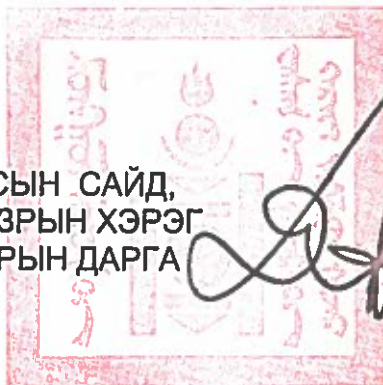
**Хуралдааны тэмдэглэл
хүргүүлэх тухай**

Таны санаачлан боловсруулсан Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцсэн тэмдэглэлийг хүргүүлж байна.

Хүлээн авч, танилцана уу.

Хавсралт ... хуудастай.

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД,
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ
ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА

Д.АМАРБАЯСГАЛАН

000245005889

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛЭЭС

Монгол Улсын Засгийн газрын 2024 оны 03 дугаар сарын 20-ны өдрийн хуралдааны 11 дүгээр тэмдэглэлд:

“11.ХЭЛЭЛЦСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяагийн санаачлан боловсруулсан Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл

ШИЙДВЭРЛЭСЭН нь: Улсын Их Хурлын гишүүн С.Одонтуяагийн санаачлан боловсруулсан Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэлэлцээд дараах үндэслэлээр дэмжих боломжгүй болохыг хууль санаачлагчид уламжлахаар тогтов:

1.Хуулийн төсөлд оёдлын салбарт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн татварын ачааллыг бууруулах зорилгоор оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх, мөн тус импортолж байгаа түүхий эд, бүтээгдэхүүний жагсаалтыг Засгийн газар батлахаар тусгажээ.

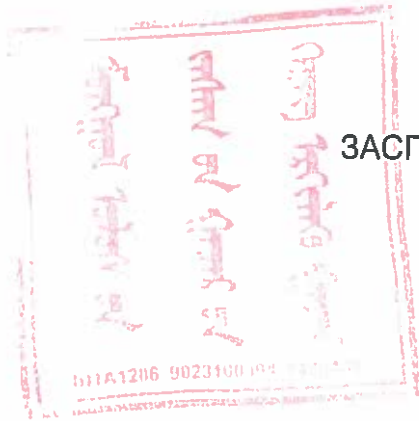
Оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгчдийн ихэнх нь түүхий эд, үндсэн болон туслах материалаа дотоодын зах зээлд тухайн төрлийн бараа материалыг импортлон борлуулдаг нийлүүлэгч нараас худалдан авч байна.

Иймд оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх нь үйлдвэрлэгч нарын татварын ачааллыг бууруулахгүй, дундын нийлүүлэгч нарт ашигтай байдлыг бий болгож, хуулийн төслийн үндсэн зорилгыг хангахгүй байх, оёмол, сүлжмэл бэлэн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээ нэмэгдэхгүй байх эрсдэлтэй байна.

Харин оёдлын үйлдвэрийн үндсэн хөрөнгө болох үйлдвэрлэлийн тоног төхөөрөмжийг гаалийн татвараас чөлөөлөх нь оёдлын салбарын үйлдвэрлэгчдийн хувьд татварын дэмжлэг болох тул оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалттай, тухайн үйлдвэрийн үндсэн хөрөнгөөр бүртгэгдэх, дотоодын үйлдвэрлэлээс хангах боломжгүй шинэ тоног төхөөрөмжийг импортын барааны гаалийн татвараас чөлөөлөх асуудлыг судлах нь зүйтэй.

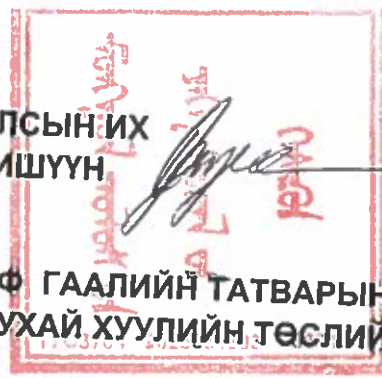
2.Хуулийн төсөл нь Татварын ерөнхий хуулийн 4.2-т “Татварыг хөнгөлөх, чөлөөлөх, татварын хувь, хэмжээ болон татварын суурийг бууруулахтай холбогдсон хуулийн төслийг тухайн жилийн төсвийн тухай хуулийн төсөлтэй хамт боловсруулна” гэж заасантай нийцэхгүй байна.

3.Мөн хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 2 дугаар хавсралтаар баталсан “Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлал”-д заасан шаардлагыг хангаагүй байгааг анхаарах нь зүйтэй байна.” гэжээ.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

**БАТЛАВ.
МОНГОЛ УЛСЫН ИХ
ХУРЛЫН ГИШҮҮН**

С.ОДОНТУЯА

**ГААЛИЙН ТАРИФ ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах үндэслэл, шаардлага

1.1 Хууль зүйн үндэслэл

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай “Алсын хараа 2050” бодлогын баримт бичгийн хоёрдугаар хавсралт, мөн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны зорилт 3.3.8-д “Хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрлэлийн түүхий эд, бүтээгдэхүүнийг бэлтгэн нийлүүлэх, үйлдвэрлэх загвар төслүүдийг орон нутгийн онцлогт тулгуурлан хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлнэ” (арьс ширний анхан шатны тордолтын цех, арьс ширэн жижиг эдлэлийн цех, ноос, ноолуур бэлтгэн нийлүүлэх, яс боловсруулах цех, сүлжмэлийн цех, эсгий, эсгий эдлэлийн цех, оёдлын цех, мод, модон эдлэлийн цех, ойн хаягдал түүхий эд боловсруулах цех, модны үрсэлгээ, суулгацын аж ахуй, техник, тоног төхөөрөмжийн үйлчилгээний цех, мал бордох болон бусад) гэж, 3.3.10-д “Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэр, барилгын салбарын бага, дунд, эцсийн шатны боловсруулалт хийсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх төслүүдийг хэрэгжүүлнэ” гэж, 4.2.23-д “Мал, амьтны гаралтай арьс, шир, ангийн үс, ноосыг бүрэн боловсруулж, оёмол, сүлжмэл бэлэн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээг нэмэгдүүлнэ” гэж заасан.

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дугаар тогтоолын хавсралт “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 3.3.14-т “Оюутолгой, Эрдэнэт зэрэг томоохон үйлдвэрийн захиалгат ажлыг үндэсний жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид гүйцэтгэх боломжийг нэмэгдүүлнэ” гэж;

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 36.1-т “Гаалийн байгууллага татвар төлөгчөөс хураан авсан гаалийн болон бусад татварыг улсын төсөвт төвлөрүүлнэ”, мөн хуулийн 38.3-т “Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг гагцхүү энэ хуулиар зохицуулна” гэж тус тус заасан байна.

1.2 Практик шаардлага:

Монгол улсын хүн ам жилд дунджаар 1.1 их наяд төгрөгийн хувцасны хэрэглээтэй. Үүний 8 орчим хувийг дотоодын үйлдвэрлэгчдийн бүтээгдэхүүн эзэлдэг. Нэг оёдлын машин нэг ажлын байр бий болгодог төдийгүй үйлдвэрлэлийн орчинд гүйцэтгэх ажилтныг богино хугацаанд сургаж, ажиллуулах боломжтой буюу ажлын байрыг богино хугацаанд нэмэгдүүлдэг нь оёдлын салбарын онцлог, давуу тал юм.

Монгол Улсад үйлдвэрлэдэг бэлэн хувцасны өртгийн 60-70 хувийг нэхмэл, сүлжмэл даавуу, торго, утас, товч, хөвөн, дулаалгын ширмэл гэх мэт түүхий эд,

материал эзэлдэг ба тэдгээр нь импортоос 100 хувь хамааралтай. Үйлдвэрлэлийн зориулалттай оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг БНХАУ болон БНСУ-аас хамгийн их импортолж байна.

Судалгаанд хамрагдсан 100 гаруй үйлдвэрлэгчдийн 60.2% нь 50 сая төгрөг хүртэлх орлоготой байна. Тухайлбал, ХХЭ-дийн 86.3% нь 50 сая төгрөгөөс бага орлоготой байгаа бол ААН-үүдийн 65.4% нь 50 сая төгрөгөөс өндөр орлоготой байна. Түүнчлэн, үйлдвэрлэлийн төрлөөр орлогын түвшин ялгаатай байна. Захиалгат үйлдвэрлэлийн 77.8% нь 50 сая төгрөгөөс бага орлоготой байхад масс үйлдвэрлэлийн талаас бага буюу 46.7% нь 50 сая төгрөгөөс бага орлоготой байна.

Салбарын үйлдвэр эрхлэгчид гаалийн татвар 5 хувь, импортын НӨАТ 0.5 хувь төлж байгаа ба 2021 онд 1,212,206,788 төгрөг, 2022 онд 1,546,176,242 төгрөг, 2023 онд 2,746,123,879 төгрөг төлсөн нь тэдгээрийн орлоготой харьцуулахад өндөр үзүүлэлт буюу татварын дарамт, санхүүгийн ачаалал үүсгэж буйг харуулж байна.

Хүснэгт Оёдлын салбарын үйлдвэрлэгчдийн орлогын түвшин.

	<50 сая	50-350 сая	351-750 сая	750 сая <
Байгууллагын зохион байгуулалтын хэлбэр				
ХХЭ	86.3%	13.7%	0.0%	0.0%
ААН	34.6%	44.7%	7.5%	13.2%
Үйлдвэрлэлийн төрлөөр				
Захиалгат ба Масс	54.1%	27.0%	8.1%	10.8%
Масс	46.7%	40.0%	3.3%	10.0%
Захиалгат	77.8%	22.2%	0.0%	0.0%

Эх сурвалж: Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа

ЭнАрСиСи ХХК-иас 2023 онд гүйцэтгэсэн “Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа”-наас үзэхэд Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо ТББ-ын мэдээллийн санд 2023 оны 11 дүгээр сарын байдлаар оёдлын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг 1,342 үйлдвэрлэгчийн 23.1 хувь (310) нь аж ахуй нэгж байна.

Дээрх үйлдвэрлэгчийн 31.9 хувь (428) нь Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулдаг ба 83.5 хувь (259) нь хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани (ХХК), 11.9 хувь (37) нь нөхөрлөл хоршоо, 1.6 хувь (5) нь төрийн өмчит үйлдвэрийн газар (ТӨҮГ), 1.3 хувь нь (4) хувьцаат компани (ХК) хэлбэртэй байна. Оёдлын салбар нь оёмол, нэхмэл, сүлжмэл бүтээгдэхүүний өөрсдийн өвөрмөц онцлогтой бөгөөд тулгамдаж буй асуудлууд ч харилцан адилгүй байдаг.

Тухайлбал, үйлдвэрлэлийн гол түүхий эд болох даавуу болон бусад түүхий эд бараа, туслах материалуудыг дотооддоо үйлдвэрлэдэггүй буюу бусад орнуудын импортоос шууд хамааралтай, ажиллах хүчний үнэмлэхүй олонх нь эмэгтэйчүүд, өрхийн үйлдвэрлэлийн зарчмаар ажиллах боломжтой тул салбарт ажиллагсдын нилээдгүй хэсэг нь хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид байдаг. Мөн үйлдвэрлэл эрхлэхэд

дэд бүтцийн хувьд тусгайлсан шаардлага тавигддаггүй, боловсон хүчнийг харьцангуй богино хугацаанд дадлагажуулан сургах боломжтой байдаг. Эдгээр онцлог болон хөндлөнгийн нөхцөл байдлаас хамаарсан дараах асуудлууд тулгамдаж байна.

- Нэг аж ахуй аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар, гаалийн албан татвар гэхчлэн нэгж дунджаар дөрвөөс таван төрлийн татвар, шимтгэл төлдөг буюу оёдлын салбарын аж ахуй нэгжүүдийн татварын ачаалал өндөр байна. Тухайлбал, аж ахуй нэгжийн татварын зардал нь бүтээгдэхүүний зардлын дунджаар 17.9 хувийг эзэлдэг аж. Энэхүү татварын хувь, хэмжээ нь эцсийн бүтээгдэхүүний үнэд шингэж Монголд үйлдвэрлэсэн хувцас, оёмол барааны үнэ нэмэгдэх томоохон хүчин зүйл болж байна.
- Импортлогч улсуудад эрчим хүчний үнийн өсөлт, үйлдвэржилтийн бодлого, цалингийн өсөлт зэргээс хамаарч оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын үнэ эцсийн бүтээгдэхүүний үнэд шууд нөлөөлөхүйцээр өсөж байна.
- Оёмол бүтээгдэхүүн, хувцас үйлдвэрлэлийн түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг бүгдийг нь бусад улс орнуудаас импортолж буй тул түүхий эдийн үнийг зохицуулах боломжгүй. Ногдуулж буй гаалийн албан татвар нь санхүүгийн ачааллыг улам бүр нэмэгдүүлж байна. /Бүх төрлийн даавуу, тор, торго, хөвөн, наалт, нийлэг материал, туслах материалууд /утас, товч, тууз, уяа, шигтгээ г.м/
- Үйлдвэрлэлийн технологи болон борлуулалтын аргачлалын хувьд олон улсын хэм хэмжээ, жишгийн дагуу шинэчлэгдээгүйн улмаас олон улсын зах зээлд оёмол бүтээгдэхүүн гаргах, бусад улсын ижил төрлийн бараа, бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөх, хэрэглэгч улсуудын чанар, стандартын шаардлагад нийцэхгүй тохиолдол багагүй байна.
- Цалин, нийгмийн хангамж нь ажиллагсдын хэрэгцээ, шаардлагыг хангаж чадахгүй байгаа тул ихэнх аж ахуйн нэгжүүд хүний нөөцийн дутагдалтай байна.
- Дотоодод үйлдвэрлэж буй бэлэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зардал өндөр байгаа тул борлуулалт, үнийн хувьд импортын бэлэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөх чадвар сул байна.

Эдгээр болон бусад шалтгаануудын улмаас Монгол Улсад үйлдвэрлэсэн бэлэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний үнэ өндөр, экспортын хэмжээ нэмэгдэхгүй, дотоодын үйлдвэр, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид эргэлтийн хөрөнгийн дутагдалд орох, цалингийн сан хумигдах, ажлын байрны тоо буурах, бүтээгдэхүүний нэр төрөл цөөрөх, аж ахуйн нэгжүүд ашиггүй ажиллах, зах зээлд эзлэх салбарын хувь хэмжээ нэмэгдэхгүй байх зэрэг нөхцөл байдал тулгамдаж байна.

Судлаач Ж.Смит 2004 онд манай улсын оёдлын салбарын нөхцөл байдлын талаар нарийвчлан судалсан бөгөөд судалгааны хүрээнд нэн даруй авч хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны саналд эцсийн бүтээгдэхүүнийг дотоодод нийлүүлдэг болон экспортод гаргадаг эсэхээс хамааралгүйгээр түүхий эдийг татвараас чөлөөлөх, импортын түүхий эд материалыг татвараас чөлөөлөх, дулааны тарифыг үйлдвэрлэлүүдэд ялгаатай тогтоодгийг цуцлах, тээврийн зардлыг бууруулах, төрийн хүнд суртлыг багасгах гэх мэт арга хэмжээг дурджээ.

Дээрх санал одоо ч ач холбогдлоо алдаагүй буюу тулгамдаж буй ихэнх асуудал шийдвэрлэгдээгүй хэвээр байгаа нь Азийн хөгжлийн банк (АХБ) болон ХХААХҮЯ-ны захиалгаар 2020 онд гүйцэтгэсэн "Оёмол бүтээгдэхүүн, хувцас үйлдвэрлэлийн салбарын үндэсний мэдээллийн сан бүрдүүлэх, үйлдвэрлэл төрөлжүүлэх судалгаа", ЭнАрСиСи ХХК-ийн "Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа"-ны дүгнэлт, зөвлөмжүүдээс харагдаж байна.

Монгол улсад импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалд ногдуулж буй гаалийн татвар нь дээр дурдагдсан олон асуудлын нэг юм. Түүнчлэн гаалийн албан татвараас чөлөөлөх шийдэл бол бусад олон асуудлыг шийдвэрлэх хувилбар болох боломжтой. Өөрөөр хэлбэл дээрх импортын барааны гаалийн татварыг чөлөөлөх нь оёдлын салбарын аж ахуй нэгж, хувираа хөдөлмөр эрхлэгчдийн татварын дарамт, санхүүгийн хүндрэлийг бууруулах, аж ахуйн нэгжийн бизнесийн орлогыг нэмэгдүүлэх, техник, технологийн шинэчлэл хийх, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, бүтээгдэхүүний нэр төрөл, чанарыг сайжруулж экспортын болон дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээг нэмэгдүүлэх, салбарын зах зээлд эзлэх байр суурь, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг өсгөх, иргэдийн амьдралын түвшинг сайжруулахад дэмжлэг болохуйц, өнөөгийн нөхцөл байдалд нийцсэн оновчтой шийдэл юм.

Түүнчлэн гаалийн албан татвар 5 хувь, импортын НӨАТ 0.5 хувиар тус тус буурснаар энэ хэмжээгээр эргэлтийн хөрөнгө нэмэгдэнэ. Мөн гаальд мэдүүлэлгүй түүхий эд татан импортлодог ААН-үүд өөрийн компанийн нэр дээр гаальд мэдүүлэх эрх зүйн боломж бүрдсэнээр түүхий эдийн зардлыг тайланд бодитоор тусгаж, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын зардал багасч, импортын нэмэгдсэн өртгийн албан татварын хэмжээ хэмжээ өсөх боловч борлуулатын НӨАТ-аас хасагдах тул үйлдвэрлэгчдэд татварын ачаалал буурах эерэг нөлөөтэй.

Хоёр. Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Энэхүү хуулийн төсөл нь нэмэлт хэлбэрээр боловсруулагдах бөгөөд аж ахуй нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн татварын дарамтыг бууруулж, техник, технологийн шинэчлэл хийх, ажлын байр, цалин хөлсийг өсгөх, бэлэн бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулах, дотоодын нийт бүтээгдэхүүн, оёмол бүтээгдэхүүний экспортын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

Мөн хуулийн нэмэлт батлагдсантай холбоотойгоор гаалийн татвараас чөлөөлөх оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын

жагсаалтыг Засгийн газар батлах тул холбогдох тогтоолын төслийг боловсруулах, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яам, мэргэжлийн холбооноос барааны жагсаалтын санал авах шаардлага үүснэ.

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24 дүгээр зүйлд заасны дагуу боловсруулсан. Энэхүү хуулийн төсөл нь 4 зүйлтэй бөгөөд дараах асуудлыг тусгасан байна.

Нэгдүгээр зүйлд оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болох туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх зохицуулалтыг тусгана.

Хоёрдугаар зүйлд гаалийн татвараас чөлөөлөх оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болох туслах материалын жагсаалтыг Засгийн газар батлах асуудлыг нэмэхээр тусгана.

Гуравдугаар зүйлд хууль хүчин төгөлдөр болох хугацааг тусгана.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар тэдгээрийг шийдвэрлэх талаар авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал

Хуулийн төсөл батлагдсанаар нийгэм, эдийн засагт дараах дараах эерэг үр дүн гарна. Үүнд:

1. Оёмол бүтээгдэхүүний гаалийн татварыг чөлөөлүүлснээр үйлдвэрлэгчдийн эргэлтийн хөрөнгө 5 хувиар нэмэгдэж импортыг орлох бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээ 2-3 дахин өснө. Мөн борлуулалт сайжирснаар салбарын аж ахуй нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн НӨАТ, ААНОАТ төлөлтийн хэмжээ нэмэгдэнэ.
2. Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо ТББ-ын тооцооллоор татварын чөлөөлөлтөөс үүсэх мөнгөөр 300 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай, 50 орчим ажлын байртай, 6-р үеийн тоног төхөөрөмж бүхий 10 үйлдвэр байгуулж, үр дүнд нь шинээр багадаа 500 ажлын байр нэмэгдэнэ. Мөн урт хугацаандаа ажлын байр тогтвортой өсөх, ажлын байрыг хадгалах боломжтой. Түүнчлэн ажиллагсдын цалин хангамж, нийгмийн баталгааг сайжруулах нөхцөл сайжирснаар аж ахуйн нэгж, ажилчдын төлөх нийгмийн даатгалын шимтгэлийн хэмжээ, цаашлаад тэтгэврийн нэмэгдэнэ.
3. Дотоодод үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний үнэ 5-10 хувиар буурах, зах зээлд өрсөлдөх чадвар сайжирч, жилд дотоодын хувцас хэрэглээний 8 орчим хувийг хангаж байсан нь 20-30 хувьд хүрч өсөх боломжтой. Импортоор орж ирэх бэлэн хувцас, барааны хэмжээ буурснаар валютын тэнцэлд сайнаар нөлөөлнө. Түүхий эдийн "гаальтай машин"-аар орж ирэх болон бусад татвараас зайлсхийх алхмууд зогсож Гаалийн байгууллагын үйл ажиллагаанд гардаг хүндрэл бэрхшээл буурна. Мөн Гаалийн байгууллага дахь оёдлын салбарын тоо мэдээ бодит болно.
4. Салбарын хувьд импортыг орлох бүтээгдэхүүн, масс үйлдвэрлэл хөгжиж экспортын чиг баримжаатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бааз суурь хангагдана. Ноос ноолуур, арьс ширэн бүтээгдэхүүнийг нэхмэл сүлжмэл даавуутай хослуулсан орчин үеийн тоног төхөөрөмж, технологи, инновац шингэсэн

хувцасны үйлдвэрлэл хөгжиж дэлхийд өрсөлдөх чадвартай үндэсний брэндүүд бий болсноор дотоодод орох валютын урсгал нэмэгдэнэ.

5. Хуулийн төсөл батлагдсанаар төсвийн орлогын үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалд ногдуулж буй гаалийн албан татвар улсын төсөвт төвлөрөхгүй.
6. Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтыг хариуцан боловсруулж Засгийн газарт саналаа оруулна. Харин салбарын төрийн бус байгууллагууд, үйлдвэрлэгчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс жагсаалтад оруулах оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын талаарх саналыг тухай бүр авах нь хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөөнд чухал ач холбогдолтой.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон бусад хуультай хэрхэн уялдах, хэрэгжүүлэх талаар цаашид шинээр боловсруулах, нэмэлт өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн талаар санал

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцсэн болно. Энэхүү хуулийн төсөлтэй холбогдуулан бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох заалт байхгүй.

ХУУЛЬ САНААЧЛАГЧ

ТАНИЛЦУУЛГА

*Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай
хуульд хуульд нэмэлт оруулах тухай
хуулийн төсөл*

Монгол Улс хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар тэр дундаа оёдлын салбарыг дэмжих бодлогын хүрээнд 2005 оны 3 сарын 18-ны өдөр Гаалийн тариф, гаалийн татвараас чөлөөлөх тухай хуулийг баталж, мөн хуулиар оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа сэлбэг, түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлж, салбарын аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг татварын бодлогоор дэмжиж байсан туршлагатай. Уг хуулийг 2016 онд хүчингүй болгосноор салбарын үйлдвэрлэл эрхлэгчдэд татвар, санхүүгийн дарамт нэмэгдсэн төдийгүй үүнийг дагасан бэлэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн хэмжээ, ажлын байрны тоо, зах зээлд эзлэх хувь хэмжээ буурсан үзүүлэлттэй байна.

Салбарын судалгаагаар үйлдвэрлэгчдэд тулгамддаг томоохон бэрхшээлд хүний нөөцийн дутагдал, төрийн хүнд суртал, татварын ачаалал, бүтээгдэхүүний түүхий эд, материалыг импортоор хангадаг, импортын барааны үнэ өндөр зэрэг шалтгааныг голчлон дурджээ.

Түүнчлэн салбарын мэргэжилтэн, мэргэжлийн холбоодын зүгээс салбарт тулгамдаж буй бэрхшээлүүдээс нэн түрүүнд оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг (дотоодод үйлдвэрлэдгээс бусад) гаалийн татвараас чөлөөлөх шаардлагатай гэдэгт санал нэгдэж, хууль санаачлагчид хүргүүлж байсан.

Дотоодын бэлэн хувцасны хэрэглээний 8 хувийг хангаж буй оёдлын салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хэмжээ, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг нэмэгдүүлэх, цаашлаад экспортын бэлэн хувцасны төрөл хэмжээг нэмэгдүүлэх замаар нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, салбарын хөдөлмөр эрхлэгчдийн татвар, санхүүгийн дарамтыг бууруулж, үзэл баримтлалд дурдсан олон эерэг үр нөлөөг бий болгох зорилгын хүрээнд энэхүү хуулийн төслийг боловсрууллаа.

Хуулийн төслийг Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Засгийн газрын 2019 оны Аргачлал батлах тухай 59 дүгээр тогтоолын хавсралтад заасан аргачлалын хүрээнд төрийн байгууллагын тоо мэдээ, тайлан, хөндлөнгийн судалгааны байгууллага, мэргэжлийн холбооны судалгааны үр дүн, санал, зөвлөмж зэрэг бусад эх сурвалжид тулгуурлан зохих үнэлгээ, судалгааны ажлыг гүйцэтгэсэн.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь 3 зүйлтэй.

Хуулийн төсөлд дараах өөрчлөлтийг тусгалаа. Үүнд:

Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн "Гаалийн албан татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалт" гэсэн 38 дугаар зүйлд 38.1.23 дахь заалтыг нэмж, оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд,

үндсэн болон туслах материалыг (дотоодод үйлдвэрлэдгээс бусад) гаалийн албан татвараас хугацаагүй чөлөөлөх.

Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлээр гаалийн татвараас чөлөөлөх оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын жагсаалтыг Засгийн газар батлахаар зохицуулсан.

Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлээр хуулийг дагаж мөрдөх огноог 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдөр байхаар тусгасан болно.

Хуулийн төсөлд 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөх хугацааг заасан тул Төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт орохгүй, улсын төсвийн бүрдүүлэлтэд ямар нэг сөрөг нөлөөлөл үүсгэхгүй гэж үзэж байна.

---o0o---

ТОВЧ ТАНИЛЦУУЛГА

*Гаалийн тариф, гаалийн татварын
тухай хуульд нэмэлт оруулах
тухай хуулийн төсөл*

Монгол Улс хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбар тэр дундаа оёдлын салбарыг дэмжих бодлогын хүрээнд 2005 оны 3 сарын 18-ны өдөр Гаалийн тариф, гаалийн татвараас чөлөөлөх тухай хуулийг баталж, мөн хуулиар оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа сэлбэг, түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлж, салбарын аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг татварын бодлогоор дэмжиж байсан.

Салбарын мэргэжилтэн, мэргэжлийн холбоодын зүгээс салбарт тулгамдаж буй бэрхшээлүүдээс нэн түрүүнд оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг (дотоодод үйлдвэрлэдгээс бусад) гаалийн татвараас чөлөөлөх шаардлагатай гэдэгт санал нэгдэж, санал, судалгааны материалыг хууль санаачлагчид хүргүүлж байсан.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах хуулийн төсөл нь 3 зүйлтэй бөгөөд хуулийн төсөлд дараах нэмэлтүүдийг тусгасан.

Хуулийн төслийн 1 дүгээр зүйлээр Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн “Гаалийн албан татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалт” гэсэн 38 дугаар зүйлд 38.1.23 дахь заалтыг нэмж, оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг (дотоодод үйлдвэрлэдгээс бусад) гаалийн албан татвараас хугацаагүй чөлөөлөх.

Хуулийн төслийн 2 дугаар зүйлээр гаалийн татвараас чөлөөлөх оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын жагсаалтыг Засгийн газар батлахаар зохицуулсан.

Хуулийн төслийн 3 дугаар зүйлээр хуулийг дагаж мөрдөх огноог 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдөр байхаар тусгасан болно.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Дотоодын бэлэн хувцасны хэрэглээний 8 хувийг хангаж буй оёдлын салбарын бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн хэмжээ, эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг нэмэгдүүлэх, цаашлаад экспортын бэлэн хувцасны төрөл хэмжээг нэмэгдүүлэх замаар нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд дэмжлэг үзүүлэх, салбарын хөдөлмөр эрхлэгчдийн татвар, санхүүгийн дарамтыг бууруулж, үзэл баримтлалд дурдсан олон эерэг үр нөлөөг бий болгох зорилгын хүрээнд энэхүү хуулийн төслийг боловсрууллаа.

Хуулийн төсөлд нэмэлтийг 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөх хугацааг заасан тул Төсвийн тухай хуульд өөрчлөлт орохгүй, улсын төсвийн бүрдүүлэлтэд ямар нэг сөрөг нөлөөлөл үүсгэхгүй гэж үзэж байна.

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2024 ОНЫ 1 САРЫН 30-НЫ ӨДӨР

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт
оруулах тухай хуулийн төсөл

1 дүгээр зүйл Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд дор дурдсан хэсэг нэмсүгэй.

38.1.23 Оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа (дотоодод үйлдвэрлэдгээс бусад) түүхий эд, үндсэн болон туслах материал.

2 дугаар зүйл 38.2 дахь хэсэгт “38.1.19” гэсний дараа “38.1.23” гэж нэмсүгэй.

3 дугаар зүйл Энэ хуулийг 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.

**ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ
ТУХАЙ ХУУЛЬ БОЛОВСРУУЛАХ ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ УРЬДЧИЛАН ТАНДАН
СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН**

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай “Алсын хараа -2050” бодлогын баримт бичгийн хоёрдугаар хавсралт мөн бодлогын хүрээнд 2021-2030 онд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны зорилт 4.2.23-д “Мал, амьтны гаралтай арьс, шир, ангийн үс, ноосыг бүрэн боловсруулж, оёмол, сүлжмэл бэлэн бүтээгдэхүүний экспортын хэмжээг нэмэгдүүлнэ” гэж;

Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолын хавсралт “Монгол Улсын Засгийн газрын 2020–2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”-ийн 3.3.14-т “Оюутолгой, Эрдэнэт зэрэг томоохон үйлдвэрийн захиалгат ажлыг үндэсний жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид гүйцэтгэх боломжийг нэмэгдүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Монгол улсын хүн ам жилд дунджаар 1,1 их наяд төгрөгийн хувцасны хэрэглээтэй. Үүний 8% орчмыг дотоодын үйлдвэрлэгчдийн бүтээгдэхүүн эзэлдэг. Монгол улсад Оёдлын салбарт ажиллаж буй үйлдвэрлэгчдийн 59% нь үндэсний хувцас, 25% нь албан байгууллага, аж ахуй нэгжийн хөдөлмөр хамгаалал, ажлын хувцас болон дүрэмт хувцас үйлдвэрлэдэг. Үйлдвэрлэгчдийн 60 гаруй хувь нь жилдээ 50 хүртэл сая төгрөгийн орлоготой. Оёмол бүтээгдэхүүн нь дотоодын зах зээлд нийлүүлэгддэг. Оёдлын салбар нь 1 оёдлын машин 1 ажлын байр бий болгодог төдийгүй үйлдвэрлэлийн орчинд гүйцэтгэх ажилтныг богино хугацаанд сургаж, ажиллуулах боломжтой буюу ажлыг байрыг богино хугацаанд нэмэгдүүлдэг онцлогтой салбар юм.

Оёдлын салбарын хувьд хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусгайлсан хууль, тогтоол, журам байхгүй бөгөөд төрийн бодлогын дараах голлох баримт бичгүүдэд боловсруулах үйлдвэрлэл, тэр дундаа хөнгөн аж үйлдвэрийн оёмол бүтээгдэхүүн, хувцас үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэхтэй холбоотой заалтууд тусгагдсан байна.

Хүснэгт 1. Хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүд

№	Баримт бичгүүд	Батлагдсан огноо
1	Алсын хараа 2050	2020.05.13
2	Монгол Улсыг 2021- 2025 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэл	2020.08.28
3	Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө	2020.12.09
4	ХХААХҮЯ-ны 2021-2024 онд хэрэгжих хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн салбарын стратеги төлөвлөгөө	2021.02.08
5	Жижиг дунд үйлдвэрийн газрын стратеги төлөвлөгөө	2021

Хүснэгт 1-дэх бодлогын баримт бичгүүдээс үзэхэд оёдлын салбарын бодлого нь хөнгөн үйлдвэрийн бодлого болон жижиг дунд үйлдвэрлэгчдийн (ЖДҮ) бодлогоор зохицуулагдаж байна.

БНХАУ-д цахилгааны зардал, ажилтнуудын дундаж цалин нэмэгдсэн, АНУ-тай улс төрийн таагүй нөхцөл байдал үүссэн зэрэг нөхцөл байдлуудын улмаас оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн зах зээл дэлхийн бусад жижиг орнууд руу чиглэж байна. Түүнчлэн АНУ, Европын Холбооны Улсууд болон Япон Улс зэрэг томоохон хэрэглэгч зах зээлүүд рүү оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүн, хувцас үйлдвэрлэж нийлүүлэх боломжууд бий болж байгаа тул бид цаг алдалгүй ашиглах шаардлагатай.

ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫГ УРЬДЧИЛАН ТАНДАН СУДЛАХ АРГАЧЛАЛЫН АРГА ЗҮЙ

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын 1.3-т заасан хүрээнд хамаарахгүй тул урьдчилан тандан судлах ажиллагааг Аргачлалын 2.1-т заасан үе шатны дагуу хийж гүйцэтгэлээ.

НЭГ. АСУУДЛЫН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Хувцасны өртгийн 60-70 хувийг эзэлдэг түүхий эд буюу нэхмэл, сүлжмэл даавуу, торго, утас, товч, хөвөн, дулаалгын ширмэл гэх мэт түүхий эд материалууд нь импортоос 100 хувь хамааралтай. Монгол Улс 2019 онд 11.2 сая, 2020 онд 19.1 сая метр квадрат даавуу импортолсон бөгөөд сүүлийн жилүүдэд импортын хэмжээ тогтмол нэмэгдэх хандлагатай байна. Энэ салбарын борлуулалтын нилээдгүй хувийг төрийн худалдан авалт эзэлдэг. Төрийн худалдан авалтаар 2019 онд 37.4 тэрбум, 2020 онд 42 тэрбум төгрөгийн оёмол хувцас, барааг авсан байгаа ба энэ худалдан авалтын 2019 онд 68 хувийг, 2020 онд 92 хувийг дотоодын үйлдвэр үйлдвэрлэсэн байна. Энэ худалдан авалтад дотоодын үйлдвэрүүдийн хувь мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн нь тухайн үед Засгийн газраас “Эх оронч худалдан авалт, үндэсний үйлдвэрлэл” үзэсгэлэн худалдааг зохион байгуулж үр дүнд нь дотоодын үйлдвэрлэгчдийн бараа бүтээгдэхүүнийг төрийн худалдан авалтаар давуу эрхтэй авдаг болсонтой холбоотой.

Оёдлын салбарын түүхий эдийн гол нэр төрлийн ихэнх хувийг Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос улсын бараа материал эзэлдэг. Түүнчлэн дэлхий нийтийг хамарсан ковид 19 цар тахлын эдийн засагт үзүүлсэн үр дагавар оёдлын салбарт ч хүндээр тусаж бэлэн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд нөлөөлөх болсон.

Үүнд:

- Оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн түүхий эд, үндсэн болон туслах материал импортлогч улсын эрчим хүчний үнийн өсөлт, үйлдвэржилтийн бодлого, цалингийн өсөлт зэргээс хамаарч бараа бүтээгдэхүүний үнэ өссөн.
- Монгол Улсад бараа бүтээгдэхүүн чингэлэг тээвэрт шилжиж хил нэвтрэх болсноор тээврийн үнэ өссөн.

- Түүхий эдийн үнийн өсөлттэй холбоотойгоор нэгж материалд ногдох гаалийн татвар, нэмүү өртгийн албан татварын хувь хэмжээ өссөн.

Ингэснээр үйлдвэрээс гарч буй хувцаснуудын үнэ өссөнөөр импортын бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөх чадвар унаж, борлуулалт бууран, дотоодын үйлдвэр, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид эргэлтийн хөрөнгийн дутагдалд орох, цалингийн сан хумигдах, ажлын байрны тоо буурах, бүтээгдэхүүний нэр төрөл цөөрөх, байгууллага алдагдалд орох нөхцөл байдлууд бий болоод байна.

Оёдлын салбарын аж ахуй нэгжүүд дөрвөөс таван төрлийн татвар, шимтгэл төлдөг бөгөөд татварын ачаалал өндөр байна. Тухайлбал, ААН-ийн бүтээгдэхүүний зардлын дунджаар 17.9 хувийг татварын зардал эзэлдэг. Энэхүү татварын ачаалал нь эцсийн бүтээгдэхүүний үнэд шингэж Монголд үйлдвэрлэсэн хувцас, оёмол барааны үнэ нэмэгдэх томоохон хүчин зүйл болж байна.

1.1 ЭРХ, ХУУЛЬ ЁСНЫ АШИГ СОНИРХОЛ НЬ ХӨНДӨГДӨЖ БАЙГАА НИЙГМИЙН БҮЛЭГ, ИРГЭД, АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГА, БУСАД ЭТГЭЭД

Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөхийг хуульчилснаар Улсын төсөв буюу Сангийн яам, Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар, Оёдлын салбарын төрийн бус байгууллагууд, Оёдлын үйлдвэрүүд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, дотоодын үйлдвэрлэгчдээс бэлэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүн худалдан авч буй иргэд, аж ахуй нэгжүүдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол хөндөгдөнө. Тухайлбал,

- ЭнАрСиСи ХХК-ийн гүйцэтгэсэн "Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа"-наас үзэхэд Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо ТББ-ын мэдээллийн санд 2023 оны 11 дүгээр сарын байдлаар оёдлын салбарт үйл ажиллагаа явуулдаг 1,342 үйлдвэрлэгч байна. Үүнээс 23.1 хувь (310) нь аж ахуй нэгж байгаа юм. Харин 2023 онд Үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны гишүүдэд танилцуулсан УИХ-ын гишүүн, тухайн үеийн тус байнгын хорооны дарга Т.Энхтүвшиний ажлын албанаас боловсруулсан Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын мэдээлэлд энэ салбар 2,000 орчим хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчтэй гэжээ. Тус судалгаанд дурдагдсан 1,342 үйлдвэрлэгчийн 31.9 хувь (428) нь Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулдаг. Мөн энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй нэгжүүдийн 50.6 хувь Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа юм. Нийт аж ахуй нэгжүүдийн 83.5 хувь (259) нь хязгаарлагдмал хариуцлагатай компани (ХХК), 11.9 хувь (37) нь нөхөрлөл хоршоо, 1.6 хувь (5) нь төрийн өмчит үйлдвэрийн газар (ТӨҮГ), 1.3 хувь нь (4) хувьцаат компани (ХК) байна. Оёмол бүтээгдэхүүний гаалийн татварыг чөлөөлүүлснээр үйлдвэрлэгчдийн эргэлтийн хөрөнгө 5 хувиар нэмэгдэж импортыг орлох бүтээгдэхүүний нэр төрөл, тоо хэмжээ 2-3 дахин өснө. Мөн борлуулалт сайжирснаар НӨАТ, ААНОАТ төлөлтийн хэмжээ нэмэгдэнэ.
- Оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл нь нийт 6,100 орчим ажиллагсадтай үйлдвэрлэгч салбар юм. "Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа"-наас үзэхэд салбарын үйлдвэрийн удирдлагуудын 87.2 хувь, ажиллагсдын 91.5 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Үйлдвэрлэгчдийн 64 хувь нь 2 ба түүнээс доош

ажилчинтай бол дундаж ажилчдын тоо 4.5 байна.¹ Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд энэхүү нэмэлт, өөрчлөлт орсноор Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо ТББ-ын тооцооллоор татварын чөлөөлөлтөөс үүсэх мөнгөөр 300 сая төгрөгийн хөрөнгө оруулалттай, 50 орчим ажлын байртай, 6-р үеийн тоног төхөөрөмж бүхий 10 үйлдвэр байгуулж, үр дүнд нь 500 ажлын байр шууд бий болохоор байна. Мөн урт хугацаандаа ажлын байр тогтвортой өсөх боломжтой. Түүнчлэн ажиллагсдын цалин хангамж, нийгмийн баталгааг сайжруулах нөхцөл сайжирна.

- Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлснөөр дотоодод үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүний үнэ 5-10 хувиар буурч өрсөлдөх чадвар сайжирч жилд дотоодын хувцас хэрэглээний 8 орчим хувийг хангаж байсан нь 20-30 хувьд хүрч өснө. Импортоор орж ирэх бэлэн хувцас, барааны хэмжээ буурснаар валютын тэнцэлд сайнаар нөлөөлнө. Түүхий эдийн гаальтай машинаар орж ирэх болон бусад татвараас зайлсхийх алхмууд зогсож Гаалийн байгууллагын үйл ажиллагаанд гардаг хүндрэл бэрхшээл буурна. Мөн гааль дахь оёдлын салбарын тоо мэдээ бодит болно.
- Салбарын хувьд импортыг орлох бүтээгдэхүүн, масс үйлдвэрлэл хөгжиж экспортын чиг баримжаатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бааз суурь хангагдана. Ноос ноолуур, арьс ширэн бүтээгдэхүүнийг нэхмэл сүлжмэл даавуутай хослуулсан орчин үеийн тоног төхөөрөмж, технологи, инновац шингэсэн хувцасны үйлдвэрлэл хөгжиж дэлхийд өрсөлдөх чадвартай үндэсний брэндүүд бий болсноор дотоодод орох валютын урсгал нэмэгдэнэ.
- Оёдлын салбар 2022 онд 19.1 сая метр квадрат даавуу, даавуун материал импортлож, гааль, импортын НӨАТ-д нийт 3,121 сая төгрөгийн татвар төлсөн байна. Хууль батлагдсанаар энэхүү төсвийн орлогын гаалийн албан татварт ногдох хэмжээний татвар улсын төсөвт төвлөрөхгүй.
- Хууль батлагдсанаар гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтыг Засгийн газар батлах чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар хариуцан жагсаалтыг боловсруулж Засгийн газарт саналаа оруулна. Харин салбарын төрийн бус байгууллагууд, үйлдвэрлэгчид, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс жагсаалтад оруулах оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын талаарх саналыг тухай бүр авах нь хуулийн хэрэгжилт, үр нөлөөнд чухал ач холбогдолтой.

1.2 АСУУДАЛ ҮҮССЭН ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

Ерөнхий мэдээлэл хэсэгт дурдагсан эрх зүйн голлох баримт бичгүүдэд оёдлын салбарын бодлогыг онцгойлон заагаагүй байгаа бөгөөд, хөнгөн үйлдвэр, жижиг дунд үйлдвэрлэгчдийн бодлогын хүрээнд авч үзсэн байна. Тодруулвал, байгуулах тухай бодлого шийдвэрүүд нь гарч, тодорхой гүйцэтгэлийн зардлууд нь улсын төсөвт суугаад байгаа Багахангай хөнгөн үйлдвэрийн технологийн парк, Шинэ Ховд паркуудад оёдлын үйлдвэрлэлийг хамруулан төлөвлөж байна. Мөн аймаг, сумдуудад хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн нилээдгүй хувийг оёдлын үйл ажиллагаа эрхлэгчид

¹ Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа тайлан, 2023 он., 7, 8, 9 дэх тал

эзэлдэг тул ахуй үйлчилгээний салбарыг дэмжих төрөл бүрийн төсөл, хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна. Эдгээр бодлогын баримт бичгүүд болоод салбарын голлох үзүүлэлтүүдээс үзэхэд сүүлийн 20 орчим жилд салбарын хэтийн төлөв, үйлдвэрлэл, үйлчилгээ эрхлэх сонирхол, зах зээлийн нөөц, боломж, экспортыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалтууд дутагдсаар иржээ.

Оёдлын үйлдвэрүүдэд томоохон дэмжлэг болж байсан Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай 2005 онд батлагдсан хуулийг 2016 онд хуулиудын уялдаа холбоог сайжруулах, нэгдсэн зохицуулалтад оруулах хүрээнд хүчингүй болгосон байна. Мөн 2008 онд Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийг батлахдаа 38 дугаар зүйлд Гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтыг салбар бүрээр заасан бөгөөд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортлож байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг энэ зүйлд оруулаагүй байна. Ингэснээр тухайн бараа, бүтээгдэхүүнийг импортлогчид гаалийн албан татвар төлөх болж энэхүү зардал үйлдвэрлэлийн нэгж үнэд шингэж хэрэглэгчдэд хүрэх болсон. Өөрөөр хэлбэр дотоодын үйлдвэрийн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүн харьцангуй өндөр үнэтэй байдаг нөлөөлж буй нэг хүчин зүйл нь тус бүтээгдэхүүний түүхий эд, материалд үнийн 5 хувиар тооцон ногдуулж буй гаалийн албан татвар болж байна.

Дэлхийн худалдааны байгууллагын үндсэн гэрээний нэг болох Оёмол сүлжмэл бүтээгдэхүүний худалдааны олон талт хэлэлцээр нь 1974 онд байгуулагдсан. Уг гэрээ нь энэхүү төрлийн худалдааг өргөжүүлэх, оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд учирч буй бэрхшээлийг бууруулах, экспортлогч болон импортлогч орнуудын аливаа нэгэн зах зээл болон бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд сөрөг нөлөөллөөс зайлсхийх нөхцлийг бүрдүүлэх үндсэн зорилготойгоор байгуулагдсан байна. "Оёмол эдлэл, хувцасны гэрээ" нь хэрвээ тухайн орны дотоодын үйлдвэрлэлд импортын өсөлт нь ноцтой хохирол учруулж байвал тухайн улсад орж ирэх импортын хэмжээнд хязгаарлалт тогтоож, тухайн орон нь экспортлогч улс орон болгоны хувьд квотыг тусгайлан тогтоох болжээ. Энэхүү хэлэлцээр нь тухайн үедээ хөгжингүй орнуудад хөгжиж буй орнуудаас орж ирж буй хямд бараа бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөх өрсөлдөөнд дасан зохицох, салбарын бүтцээ өөрчлөх боломжийг олгох түр зуурын хэлэлцээр гэгдэж байсан. Монгол улс 1995-2005 онд энэхүү гэрээний оролцогч тал болж байсан бөгөөд тухайн үедээ экспортолсон оёмол бүтээгдэхүүний 97 хувийг Америкын Нэгдсэн Улсруу гаргадаг байжээ. Хувцас үйлдвэрлэлийн салбар нь худалдааны квотын нөлөөгөөр 2007 оныг хүртэл хугацаанд 30,000 орчим ажлын байртай, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 29 хувийг дангаараа бүрдүүлж, экспортын голлох нэр төрлийн 2 дахь бүтээгдэхүүн болж байсан томоохон салбар юм.² 1995 онд Дэлхийн худалдааны байгууллага өмнөх гэрээгээ эргэн харж Оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний хэлэлцээрийг баталсан. Энэ хэлэлцээр нь 1995, 1998, 2002 болон 2005 он гэсэн 4 шатлалтайгаар оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний квотыг бүрэн халах буюу худалдааны квотын бодлогыг хязгаарлах зорилготой олон улсын эрх зүйн баримт бичиг юм. Түүнчлэн энэхүү гэрээ нь 2005 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөр дуусгавар болж оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний худалдааг квотоор зохицуулах харилцаа зогссон. Үүний шууд нөлөөгөөр Монгол Улс оёмол бүтээгдэхүүний экспорт хумигдаж, үйлдвэрлэл эрс буурсан. Энэ нь Монгол улсын оёдлын салбарын өнөөгийн

² Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа тайлан, 2023 он., 9 дэх тал.

нөхцөл байдлын суурь хүчин зүйл болсон. Хэдийгээр квотын системийг халсан ч Дэлхийн Худалдааны Байгууллагы гишүүн орнууд анти-дампын, анти-субсидын, хамгаалах арга хэмжээ (safeguard measures), тусгай хамгаалах арга (special safeguard measures) зэрэг худалдааны эсрэг тодорхой арга хэрэгслүүдийг ашиглан дотоод зах зээлээ хамгаалах бодлогын арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлсэн. Монгол Улсын хувьд үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн буюу үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлөх агуулга бүхий хуулийг баталсан. Тухайн зохицуулалт нь үйлдвэрлэгчдэд тодорхой хэмжээний дэмжлэг болсон боловч нэгэнт зорилтот зах зээлээ алдаж, дотооддоо эрэлт багатай байсан тул хөнгөлттэй нөхцөлөөр тус нэр төрлийн бүтээгдэхүүнийг экспортлох аж ахуй нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн тоо бага байсан. Мөн энэхүү салбар 2000-аад оны дунд үеэтэйгээ харьцуулахуйц хэмжээнд өргөжгүй байгаа нь төрөөс дотоодын зах зээлээ хамгаалах чиглэлээр үүнээс өөр дорвитой арга хэмжээ авч чадахгүй байгаатай холбоотой.

Бизнесийн орчны үзүүлэлтээрээ Монгол Ус бусад улсуудтай харьцуулахад тийм ч таатай биш байгаа нь Дэлхийн Банкнаас гаргадаг Дэлхийн банкны аж ахуйн нэгжийн судалгааны дараах үзүүлэлтээс харагдаж байна. Хүснэгт 2-д 2019 оны байдлаар төрийн зохицуулалт болон татвартай холбоотой үзүүлэлтүүдээр Монгол Улс, Зүүн Ази, номхон далайн бүс нутаг болон нийт судалгаанд хамруулсан улсуудын дунджийг харьцуулан харууллаа. Монгол Улсын хувьд үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл авах болон үүнд зарцуулдаг цаг хугацаа, татварын дарамт зэрэг асуудлууд бусад улсуудтай харьцуулахад нэлээд өндөр хувьтай буюу тааруу үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 2. Бизнес эрхлэх орчинтой холбоотой үзүүлэлтүүд

Үзүүлэлт	Монгол Улс	Зүүн Ази бам номхон далайн бүс нутаг	Бүх улсууд
ААН-ийн удирдах албан тушаалтны төрийн зохицуулалт, шаардлагатай холбоотой асуудалд зарцуулдаг цаг, хугацаа (%)	18.5	7	8.5
Татварын албан хаагчидтай уулзахаар дуудагддаг ААН-үүдийн хувь	55.6	50.9	48.9
Татварын албан хаагчидтай уулзахаар дуудагдсан үед уулзахад зарцуулдаг өдрийн дундаж тоо	2.5	2.1	2.5
Үйл ажиллагааны тусгай зөвшөөрөл (лиценз) авахад зарцуулдаг өдрийн тоо	42	21.2	32.9
Барилгатай холбоотой зөвшөөрөл авахад зарцуулдаг өдрийн тоо	53.3	32.7	67.9
Импортын тусгай зөвшөөрөл авахад зарцуулдаг өдрийн тоо	16.2	16.9	16.9

Гол саад бэрхшээлүүд гэдэгт татварын хувь хэмжээг сонгосон ААН-үүдийн хувь	34.9%	17.1%	29.9%
Гол саад бэрхшээлүүд гэдэгт татвартай холбоотой захиргааны ажлыг сонгосон ААН-үүдийн хувь	12.4%	11.8%	20.9%
Гол саад бэрхшээлүүд гэдэгт бизнесийн лиценз, тусгай зөвшөөрлийг сонгосон ААН-үүдийн хувь	17.6%	10.7%	13.6%

Олон улсын дунджид нийцэхгүй хол зөрүүтэй байгаа үзүүлэлтүүд нь чөлөөт зах зээлийг өргөжүүлэхэд тулгамдаж буй гол бэрхшээл бөгөөд Оёдлын салбарын үйлдвэрлэлээ нэмэгдүүлж дотоодын зах зээлийг тэлж, экспортоо нэмэгдүүлэхэд ч хүндрэл учруулсаар байгаа юм. Энэ дундаас татварын хувь хэмжээ саад бэрхшээл болж буйг хууль тогтоомжийн аргаар богино хугацаанд шийдвэрлэх боломжтой юм. Бусад ихэнх бэрхшээлүүдийн хувьд төрийн бүтэц, чиг үүргийн хувьд ахин эргэн харах, төрийн албан хаагчдын үйлчилгээг сайжруулах зэргээр тодорхой бодлого, шийдвэрүүдийг нарийн дэс дараалалтай төлөвлөн хэрэгжүүлж, олон салбарыг хамруулах, урт хугацаандаа үр дүнд нь гарах асуудал юм.

ЭнАрСиСи ХХК-ийн гүйцэтгэсэн Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгааны тайлангаас үзэхэд оёдлын салбарын үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн хувьд хүний нөөцийн хомсдол том асуудал болжээ. Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн 57.1 хувь, аж ахуй нэгжүүдийн 86.5 хувь нь хүний нөөцийн дутагдалтай гэж хариулсан байна. Масс үйлдвэрлэлд хүний нөөцийн дутагдал хамгийн их байна. Тухайлбал, масс ба захиалгат үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн 87.4 хувь, масс үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн 73.3 хувь, захиалгат үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн 63.9 хувь нь хүний нөөцийн дутагдалтай байна гэж хариулжээ. Оёдолчин, эсгүүрчин, дизайнерын мэргэжлийн ажилтнууд хамгийн дутагдалтай байна. Хүний нөөцийн дутагдлын гол шалтгаанууд нь ажилд авсан хүмүүс нь ажлын ачаалал даадаггүй (45.6 хувь), ажлын туршлага, ур чадвар байхгүй (44.7 хувь), цалин бага (23.3 хувь), ажлын байрны нөхцөл хангалтгүй (13.6 хувь) зэрэг юм. Үүнээс үзэхэд салбарын аж ахуй нэгжүүд татварын дарамт, санхүүгийн ачаалалтай байгаа учраас ажиллагсдынхаа цалин хөлсийг эдийн засгийн нөхцөл байдалтай уялдуулан нэмж чадахгүй, мөн ажиллагсдын нийгмийн баталгаа, ажлын байрны орчныг сайжруулахад анхаарах боломж бага байна.

ХОЁР. АСУУДЛЫГ ШИЙДВЭРЛЭХ ЗОРИЛГЫГ ТОМЬЁОЛСОН БАЙДАЛ

Хуулийн төслийг боловсруулж буй зорилго нь үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн албан татварын хувь, хэмжээг үйлдвэрлэгчид болон хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, тухайн салбарын зах зээлийг өргөжүүлэхэд чиглэсэн байдлаар тогтоох, энэ хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээтэй холбогдсон харилцааг олон улсын жишигт нийцүүлэн бүрдүүлэхэд оршино.

Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалд гаалийн албан татвар ногдуулж байгаа нь бэлэн бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийг нэмэгдүүлж, үйлдвэрлэгчид үйл ажиллагаагаа

өргөтгөх, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, оёдлын салбарын хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарт эзлэх байр суурь, зах зээлийн чадамж нэмэгдэх зэрэг боломжийг хязгаарлаж байна. Иймд импортын татварыг тэглэснээр дээрх асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой. Үүний тулд Гаалийн тариф, татварын хуульд нэмэлт оруулах шаардлагатай.

ГУРАВ. АСУУДЛЫГ ЗОХИЦУУЛАХ ХУВИЛБАРУУД, ТЭДГЭЭРИЙН ЭЭРЭГ БОЛОН СӨРӨГ ТАЛ

Асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой хувилбаруудыг тогтоож, Аргачлалын 5-д заасны дагуу зорилгод хүрэх байдал буюу “үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн албан татварын хувь, хэмжээг үйлдвэрлэгчид болон хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, тухайн салбарын зах зээлийг өргөжүүлэхэд чиглэсэн байдлаар тогтоох, энэ хүрээнд авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээтэй холбогдсон харилцааг олон улсын жишигт нийцүүлэн бүрдүүлэх” зорилгыг хангаж чадах эсэх, хувилбарыг хэрэгжүүлэхтэй холбоотой гарах зардал, үзүүлэх эерэг, сөрөг өөрчлөлтийг харьцуулан судалж дараах дүгнэлтийг гаргалаа.

№	Хувилбар	Зорилгод хүрэх байдал	Зардал, үр өгөөжийн харьцаа	Үр дүн
1.	Тэг хувилбар	Салбарын хүрээнд тулгамдаад буй гаалийн албан татвараас үүссэн асуудлууд шийдвэрлэгдэхгүй буюу зорилгод хүрэх боломжгүй.	Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн дагуу үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн албан татварыг одоогийн хувь, хэмжээгээр авахад төсвийн орлого багасахгүй. Гэхдээ татварын чөлөөлөлт хэрэгжсэнээр дотоодод нэмүү өртөг шингээж үйлдвэрлэх хувцас, бараа бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ өсөж, салбарт ажиллагсдын тоо нэмэгдэхэд нэмүү өртгийн албан татвар, аж ахуй нэгжийн албан татвар, хувь хүний орлогын албан татвар, нийгмийн даатгалын шимтгэлээр дээрх татвараас чөлөөлснөөс илүү хэмжээний орлого төсөвт төвлөрөх боломжтой.	Үр дүнд хүрэхгүй.
2.	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх	Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг УИХ-аас баталсан хуулиар зохицуулдаг тул хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх хувилбараар зорилгод хүрэх	Хэвлэл, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр сурталчилгаа хийх нь хууль батлах чиг үүрэг бүхий УИХ-руу чиглэхгүй, зорилтот бүлэг нь биш тул үр дүнд хүрэх	Үр дүнд хүрэхгүй.

		боломжгүй.	боломжгүй.	
3.	Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх	Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг Улсын Их Хурлаас баталсан хуулиар зохицуулдаг тул зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх хувилбараар зорилгод хүрэх боломжгүй.	Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийхэд хууль эрх зүйн хувьд нэмэлт зохицуулалтууд шаардагдах төдийгүй уг ажиллагааг хэрэгжүүлэх, зохион байгуулахад төрийн холбогдох яам, газруудын чиг үүрэгт өөрчлөлт оруулж ажлын байр, орон тоо нэмэгдэх, төсвөөс нэмэлт зардал гарах зэрэг олон ажиллагаа хийгдэх шаардлагатай. Үр дүн нь шууд гарч сайнаар нөлөөлөх баталгаагүй. Зардал их гарна.	Үр дүнд хүрэхгүй.
4.	Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх	Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг Улсын Их Хурлаас баталсан хуулиар зохицуулдаг тул төрөөс санхүүгийн интервенц хийх хувилбараар зорилгод хүрэх боломжгүй.	Санхүүгийн интервенцийг Монгол банк мөнгөний бодлого, зээлийн хүү, валютын нөөцөөр дамжуулж хэрэгжүүлдэг тул асуудлыг шийдвэрлэх аргачлалтай уялдахгүй буюу асуудлын хүрээ хязгаарт хамааралгүй. Зардал гарахгүй.	Үр дүнд хүрэхгүй.
5.	Захиргааны шийдвэр гаргах	Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг Улсын Их Хурлаас баталсан хуулиар зохицуулдаг тул захиргааны шийдвэр гаргах хувилбараар зорилгод хүрэх боломжгүй.	Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38.3-т "Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг гагцхүү энэ хуулиар зохицуулна." гэсэн тул захиргааны хэм хэмжээний актаар зохицуулах боломжгүй. Зардал гарахгүй.	Үр дүнд хүрэхгүй.
6.	Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг Улсын Их Хурлаас баталсан хуулиар зохицуулдаг тул хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбараар зорилгод хүрэх боломжтой.	Оёдлын үйлдвэрлэлийн суурь нөхцөл болсон бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материал татвараас чөлөөлөгдөхөд үйлдвэрлэл эрхлэгчид зах зээлийн эрэлтдээ тулгуурлан хүссэн нэр төрөл, хэмжээгээрээ импорт хийх боломжтой. Түүнээс хамааралтайгаар үйлдвэрлэлийн тоо, хэмжээ өсөж, зах зээлийн өрсөлдөөн сайжирч салбар өргөжин	Үр дүнтэй.

		<p>тэлснээр татварын суурь өргөжиж, төсвийн орлого нэмэгдэнэ.</p> <p>Одоо үйл ажиллагаа явуулж буй байгаа захиргаа, хүний нөөц зэрэгт тулгуурлан хэрэгжүүлэх тул нэмэлт зардал гарахгүй.</p>	
--	--	--	--

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1-т гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулах гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалтыг заасан байдаг. Иймээс үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлөх асуудлыг хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулахаас өөр хувилбараар шийдвэрлэх боломжгүй.

Бусад хувилбаруудын хувьд өөр өөр онцлогтой тул энэхүү асуудлыг шийдвэрлэхэд тодорхой асуудлууд тулгарахаар байна. "Тэг" хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах хувилбарын хувьд асуудлыг шийдвэрлэх бус хэвээр үлдээх, одоогийн үүссэн асуудлууд томорч оёдлын салбар өргөжин тэлэх бус улам хумигдах зах зээлийн эрэлтийг гүйцэхгүй байх нөхцөл болохоор байна. Харин хэвлэл мэдээлэл болон бусад арга хэрэгслээр дамжуулан олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх хувилбарууд нь зорилтот нөхцөл байдлын хүрээнд хамаарахгүй буюу асуудалтай уялдахгүй арга замууд юм. Зах зээлийн механизмаар дамжуулан төрөөс зохицуулалт хийх, төрөөс санхүүгийн интервенц хийх, захиргааны шийдвэр гаргах зэрэг хувилбарууд төр шийдвэр гаргаад шууд хэрэгжүүлэх боломжтой мэт боловч УИХ, Засгийн газрын чиг үүрэг давхцах, улмаар ойлгомжгүй байдалд хүрэх, хууль тогтоомжийн эрх зүйн чадамж, үйлчлэх хүрээнд хамаарахгүй байх зэрэг хэрэгжүүлэх боломжгүй нөхцөл байдлууд үүсгэж байна.

Ийнхүү асуудлыг зохицуулах хувилбаруудыг харьцуулан дүгнэхэд хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах зохицуулалтын хувилбарыг авч хэрэглэх шаардлагатай байгаа тул аргачлалд заасны дагуу тандан судлах ажиллагааг үргэлжлүүлэх шаардлагатай байна.

ДӨРӨВ.ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАНУУДЫН ҮР НӨЛӨӨНИЙ ТАНДАН СУДАЛГАА

Сонгосон хувилбарын үр нөлөөг аргачлалд заасны дагуу ерөнхий асуултуудад хариулах замаар гаргалаа. Шаардлагатай тохиолдолд тайлбар хэсэгт тухайн асуудлыг нөхцөл байдалтай уялдуулан, учир холбогдлыг тайлбарлалаа.

Хүний эрх, нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө

Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуултууд	Хариулт	Тайлбар
1.Хүний эрхийн суурь зарчмуудад	1.1 Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх		

нийцэж буй эсэх	1.1.1.Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.1.2.Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.1.3.Энэ нь тодорхой бүлгийн эмзэг байдлыг дээрдүүлэхийн тулд авч буй түр тусгай арга хэмжээ мөн бол олон улсын болон үндэсний хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцэж буй эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
1.2. Оролцоог хангах				
	1.2.1.Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.2.2.Ялангуяа зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж буй, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
1.3. Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал хариуцлага				
	1.3.1.Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй

	гарах эсэх			буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.3.2.Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, НҮБ-ын хүний эрхийн механизмаас тухайн асуудлаар өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.3.3.Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
2.Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1. Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах бол энэ нь хууль ёсны зорилгод нийцсэн эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.2.Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
3.Эрх агуулагч	3.1.Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.2.Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл,

				ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.3.Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.4.Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгах эсэх /хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй/		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
4.Үүрэг хүлээгч	4.1. Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх		Тийм	Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж гаалийн албан татвараас чөлөөлөгдөх оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын жагсаалтыг Засгийн газар батлах хуулийн төсөлд тусгасан.
5.Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцсэн эсэх	5.1. Жендэрийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	5.2.Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй.

Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1. Дэлхийн зах зээлд өрсөлдөх чадвар	1.1 Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх үү?		Үгүй	Хуулийн төсөлд дотоод гадаадын аж ахуй нэгжийн аль нэгд давуу болон байдал олгосон, эрхийг хязгаарласан зохицуулалт ороогүй.
	1.2 Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх /эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан/?		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.3 Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг Монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах уу?	Тийм		Монгол улсын хүн ам жилд дунджаар 1,1 их наяд төгрөгийн хувцасны хэрэглээтэй. Үүний 92 орчим хувийг импортын бүтээгдэхүүн эзэлдэг. Тиймээс дэлхийн бэлэн хувцасны зах зээл дэх аливаа эдийн засгийн өөрчлөлтүүдээс манай зах зээл хэт хамааралтай. Уг хууль төсөл батлагдсанаар бэлэн хувцас болон оёмол бүтээгдэхүүний дотоодын үйлдвэрлэл нэмэгдэж тэр хэрээр дэлхийн зах зээлийн нөлөөлөл буурна.
2. Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1 Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах уу?		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.2 Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөрөгдлийг бий болгох уу?		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.3 Зах зээлд шинээр орж ирж буй аж ахуйн		Үгүй	Оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд шинэ орж ирж

	нэгжүүдэд бэрхшээл, бий болгох уу?			буй аж ахуй нэгжүүдэд эргэлтийн хөрөнгө болон татварын ачааллын хувьд дэмжлэг болно.
	2.4 Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох уу?		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
3. Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1 Зохицуулалтын энэхүү хувилбар хэрэгжсэнээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх		Үгүй	Аж ахуй нэгжийн нягтлангийн татвар тайлагнахтай холбоотой ажил үүргээс гаалийн татвар төлөх, тайлагнах чиг үүрэг хасагдана.
	3.2 Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Чөлөөлөгдсөн гаалийн албан татварын хэмжээгээр санхүүжилтийн эх үүсвэр нэмэгдэнэ.
	3.3 Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	Тийм		Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын эрэлт нэмэгдэх боломжтой.
	3.4 Бараа, бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.5 Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх		Үгүй	Оёдлын чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг аж ахуй нэгжүүдийн тоо нэмэгдэж, аж ахуй нэгжүүдийн үйлдвэрлэл, үйл ажиллагаа идэвхэжнэ.
4. Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсч буй захиргааны зардлын ачаалал	4.1 Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардлуудыг /Жишээ нь, мэдээлэх, тайлан гаргах гэх мэт/ бий болгох эсэх		Үгүй	Салбарын аж ахуй нэгж, тус барааг импортлогчдын Гаалийн албан татварыг мэдээлэх, төлөх, тайлан гаргах зардал хасагдана.

5. Өмчлөх эрх	5.1 Өмчлөх эрхийг /үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг/ хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	5.2 Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх, хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	5.3 Оюуны өмчийн /патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг/ эрх зөрчсөн зохицуулалт бий болгох эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
6. Инноваци, судалгаа шинжилгээ	6.1 Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	6.2 Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүнийг нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	Тийм		Аж ахуй нэгжид ирэх татварын ачаалал буурах тул үйлдвэрүүд технологийн шинэчлэл, шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэхэд анхаарах боломжтой болно.
7. Хэрэглэгч ба гэр бүлийн төсөв	7.1 Хэрэглээний үнийн төвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Гаалийн албан татвараас чөлөөлсөнөөр дотоодод үйлдвэрлэсэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний үнэ 5-10%-аар буурна.
	7.2 Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх	Тийм		Дотоодын үйлдвэрлэл нэмэгдсэнээр бүтээгдэхүүний сонголт, нэр төрөл нэмэгдэж хэрэглэгчдийн дотоодод үйлдвэрлэсэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүн худалдан авах идэвх сайжирна.
	7.3 Хэрэглэгчдийн эрх	Тийм		Дотоодод үйлдвэрлэсэн

	ашигт нөлөөлөх эсэх			хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний сонголт нэмэгдэнэ. Түүнчлэн үнэ буурч худалдан авах чадварт сайнаар нөлөөлнө.
	7.4 Хувь хүний/гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд, мөн урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Импортын хувцас, оёмол бараанаас хэт хамааралтай байдал буурч үнийн уян хатан сонголтууд нэмэгдсэнээр хувь хүн, гэр бүлийн санхүүд хэмнэлт бий болох боломж үүснэ.
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1 Тодорхой бүс нутгуудад тодорхой чиглэлд, ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх	Тийм		Хөнгөн үйлдвэр тэр дундаа Оёдлын салбарт шинэ аж ахуй нэгжүүд байгуулагдаж, үйлдвэрийн ажилтан, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн тоо нэмэгдэнэ. Газар нутгийн хувьд Улаанбаатар хот, Дархан-Уул, Орхон, Дорнод зэрэг дэд бүтэц хөгжсөн, жижиг дунд үйлдвэрлэлийн суурьтай хот, аймгуудад үйлдвэрүүд шинээр баригдаж боломжтой. Харин бусад орон нутгуудад хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид нэмэгдэх магадлалтай.
	8.2 Тодорхой бүс нутгуудад тодорхой чиглэлд, ажлын байрыг багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	8.3 Жижиг, дунд үйлдвэрүүд, эсхүл аж ахуйн нэгжийн тодорхой салбаруудад онцгой нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Оёдлын салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй ихэнх аж ахуй нэгжүүд нь бичил болон жижиг, дунд үйлдвэр эрхлэгчид байна. Тиймээс эдгээр үйлдвэрлэгчид, аж ахуй нэгжүүдийн үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах

				материалын гаалийн татварт төлж буй 5% зардал чөлөөлөгдөнө. Үйлдвэрлэгчид, аж ахуй нэгжүүдийн санхүүгийн ачаалал, татварын дарамт энэ хувиар буурна.
9.Төрийн захиргааны байгууллага	9.1 Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Оёдлын салбарын үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн албан татварт 2014 – 2023 оны хооронд жилд дунджаар 1 тэрбум 278 сая төгрөг төлсөн байна. Тиймээс уг бараа, материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлснөөр дунджаар дээрх хэмжээний татвар улсын төсвийн орлогод төвлөрөхгүй болно.
	9.2 Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсвэл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийгдэх шаардлага тавигдах эсэх		Үгүй	Гаалийн байгууллагын чиг үүргийг нэмэх бус тухайн төрлийн бараанд татвар ногдуулан тооцох чиг үүргийг хасаж, бүртгэх, шалгах чиг үүргүүд хэвээр хэрэгжих тул бүтэц орон тоо өөрчлөгдөх шаардлагагүй. Мөн Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын одоогийн бүтэц, орон тоогоор татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтын саналыг боловсруулах боломжтой тул уг газрын бүтэц, орон тоонд өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй.
	9.3 Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх	Тийм		Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газарт Засгийн

				газрын хэлэлцэн батлах гаалийн татвараас чөлөөлөх үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын жагсаалтын саналыг боловсруулах чиг үүргийг хариуцуулна.
10. Микро эдийн засгийн хүрээнд	10.1 Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Дотоодод үйлдвэрлэсэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний үнэ 5-10%-аар буурч өрсөлдөх чадвар сайжирах бөгөөд жилд дотоодын хувцас хэрэглээний 8 орчим хувийг хангаж байгаа нь 20-30%-д хүрч өснө. Импортыг орлох бүтээгдэхүүн, масс үйлдвэрлэл хөгжиж экспортын чиг баримжаатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бааз суурь хангагдана.
	10.2 Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	Тийм		Гадаад улсын болон дотоодын хөрөнгө оруулагчид Монгол Улсын Оёдлын салбарт үйл ажиллагаа эрхлэх эсвэл хөрөнгө оруулалт хийхэд түлхэц болох нэг чухал нөхцөл болно.
	10.3 Инфляци нэмэгдэх эсэх		Үгүй	Төгрөгийн гадаад валюттай харьцах чадвараас хамааралтай инфляцийн өсөлтийг хязгаарлах нэг хүчин зүйл болох боломжтой.
11. Олон улсын харилцаа	11.1 Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм		Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал,хөдөлмөрийн зах зээл	1.1 Шинээр ажлын байр бий болох эсэх	Тийм		Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо ТББ-ын тооцооллоор шинээр 500 орчим ажлын байр бий болно.
	1.2 Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	1.3 Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм		Оёдолчид болон хувиараа оёдлын чиглэлээр өрхийн үйлдвэрлэл эрхлэгчдийн үндсэн хэрэглэгдэхүүн болох даавуу, туслах материал тодорхой хувиар хямдарч захиалга нэмэгдэх боломжтой.
	1.4 Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдал нөлөөлөх эсэх	Тийм		Оёдол нь хүүхэд асрахын чөлөөтэй ээжүүд, тэтгэврийн насны иргэд өрхийн үйлдвэрлэл хэлбэрээр эрхлэх боломжтой онцлог салбар юм.
2. Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1 Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх	Тийм		Оёдлын салбарын аж ахуй нэгжүүдийн татварын ачаалал багассанаар үйлдвэрлэлийн чанар, нэр төрлөө нэмэгдүүлэх, мөрдөж буй хэм хэмжээг сайжруулах боломжтой. Үүн дээр салбарт шинэ үйлдвэрлэгчид нэмэгдэх тул эрүүл өрсөлдөөний суурь болно.
	2.2 Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм		Үйлдвэрүүд ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдлыг сайжруулах чиглэлд

				санхүүжилт гаргах боломж үүснэ.
	2.3 Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.4 Шинээр ажлын стандарт гаргаж ирэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.5 Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлтийг бий болгох эсэх	Тийм		Салбарт өрсөлдөөн нэмэгдсэнээр технологийн шинэчлэлд анхаарах боломж үүснэ.
3. Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1 Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.2 Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажилгүйчүүдэд, үндэстний цөөнхөд г.м		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.3 Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	4.1 Засаглалын		Үгүй	Хуулийн төслийн

4. Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх			зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу хүрээлэлд хамаарахгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	4.2 Төрийн байгууллагын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм		Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх гэсэн шалгуурт дурдсанчлан Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газарт шинэ чиг үүрэг нэмэгдэнэ.
	4.3 Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм		Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газрын оёдлын салбарын бодлого хариуцсан мэргэжилтэнд гаалийн татвараас чөлөөлөх бараа, материалын санал боловсруулах үүрэг нэмэгдэнэ.
	4.4 Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	4.5 Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
5. Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1 Хувь хүний/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч

				үзэх шаардлагагүй.
	5.2 Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эс эх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	5.3 Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг /хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ/-т нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
6. Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1 Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	Тийм		Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын үнэ буурснаар өрсөлдөөн бий болж оёдлын үйлчилгээний чанар сайжирна.
	6.2 Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	Тийм		Салбарт цалин хөлс, урамшуулал өссөнөөр оёдлын салбар ажиллагсдын гадаад улсад хөдөлмөр эрхлэхээр гарах сонирхол буурах боломжтой. Тиймээс ажиллах хүчний шилжилтэнд дам нөлөөтэй
	6.3 Иргэдийн боловсрол /төрийн болон хувийн хэвшлийн сургуулиар/ олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

	6.4 Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	6.5 Их дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
7. Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1 Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	7.2 Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	7.3 Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	7.4 Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
8. Соёл	8.1 Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

	8.2 Хэл соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй..
	8.3 Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

Хүснэгт 5.

Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө

Үзүүлэх үр нөлөө	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1. Агаар	1.1 Зохицуулалтын үр дүнд агаар бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
2. Зам тээвэр, түлш эрчим хүч	2.1 Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/ бууруулах эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.2 Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм		Үйлдвэрүүдэд болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд цахилгаан оёдлын машин нэмэгдэх бүрд тухайн оёдлын машинд зарцуулах хэмжээгээр эрчим хүчний хэрэглээ нэмэгдэнэ.
	2.3 Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	2.4 Тээврийн хэрэгслийн агаарын		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь

	бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх			энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
3. Ан амьтан, ургамал хамгаалах	3.1 Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.2 Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сөргөөр нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.3 Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	3.4 Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
4. Усны нөөц	4.1 Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	4.2 Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	4.3 Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

5. Хөрсний бохирдол	5.1 Хөрсний бохирдолтод нөлөө үзүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	5.2 Хөрсийг эвдлэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
6. Газрын ашиглалт	6.1 Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	6.2 Газрын зохицуулалтыг өөрчлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	6.3 Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
7. Нөхөн сэргээгдэх/ нөхөн сэргээгдэхгүй баялаг	7.1 Самар, жимс зэрэг нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг түүний нөхөн сэргээлтийн хугацаанаас өмнө ашиглах эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.
	7.2 Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх		Үгүй	Хуулийн төслийн зохицуулалт, агуулга нь энэхүү нөхцөл, ойлголтыг хөндөөгүй буюу нөлөө үзүүлэхгүй, тусгайлан авч үзэх шаардлагагүй.

ТАВ. ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХУВИЛБАРУУДЫН ХАРЬЦУУЛСАН ДҮГНЭЛТ

Аргачлалын 7-д зааснаар хувилбаруудын эерэг болон сөрөг талуудыг

- Зорилгод хүрэх байдал;
- Зардал, үр өгөөжийн харьцаа;
- Хүний эрх, эдийн засагт, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө;
- Хууль тогтоомжтой нийцэж буй эсэх;
- Гарч болох сөрөг үр дагавар, түүнийг арилгах хувилбар байгаа эсэх болон нийгэм, технологи, эдийн засаг, улс төрийн орчин гэсэн шалгуураар дахин нягтлан үзэж дараах дүгнэлтийг хийлээ.

Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалд заасан “тэг” хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах хувилбар нь анх тавьсан зорилгод хүрэхгүй эсрэгээрээ асуудлыг даамжруулах үндэс болж оёдлын салбарын эдийн засаг оруулах хувь нэмрийг улам багасгах магадлалтай. Мөн төрийн чиг үүрэг нэмэгдэхтэй холбоотой зардал гарахгүй боловч өнөөгийн байдлаар улсын төсвийн орлогод нэг жилд дунджаар нэмэгдэж буй үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн татварын хэмжээ мэдэгдэхүйц нэмэгдэхгүй. Энэ хувилбарын хувьд хүний эрх, эдийн засагт, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө, хууль тогтоомжтой нийцэж буй эсэх зэрэг шалгуураар хэмжих боломжгүй буюу өөрчлөлт орохооргүй байна.

Харин зах зээлийн механизмаар дамжуулан төрөөс зохицуулалт хийх, захиргааны шийдвэр гаргах, төрөөс санхүүгийн интервенц хийх хувилбарууд нь хууль, тогтоомжийн зохицуулалттай нийцэхгүй, зорилгод хүрэхэд чиглэхгүй байгаа юм. Түүнчлэн агуулга, хүрээлэлд хамаарахгүй байгаа тул зардал, үр өгөөжийн харьцаа, хүний эрх, эдийн засагт, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө, хууль тогтоомжтой нийцэж буй эсэх, гарч болох сөрөг үр дагавар, түүнийг арилгах хувилбар байгаа эсэх зэрэг шалгууруудаар үнэлэх боломжгүй байна.

Төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх, хэвлэл мэдээлэл болон бусад арга хэрэгслээр дамжуулан олон нийтийг соён гэгээрүүлэх хувилбарууд нь хууль тогтоомжтой нийцэхгүй байгаа бөгөөд агуулга, асуудлын онцлогоос хамаараад зорилгод хүрэх байдал, зардал, үр өгөөжийн харьцаа, хүний эрх, эдийн засагт, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө, гарч болох сөрөг үр дагавар, түүнийг арилгах хувилбар байгаа эсэх зэрэг шалгууруудаар үнэлэх боломжгүй байгаа юм.

Монгол Улсын төрийн бодлогоор хөнгөн үйлдвэрлэл тэр дундаа оёдлын салбар дахь эдийн засагт үзүүлэх нөлөөг дээшлүүлж, бизнес эрхлэлтийн тэгш шударга, өрсөлдөөнийг дэмжсэн, олон улсын жишигт нийцсэн татварын жишгийг бий болгохын тулд Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах буюу хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбараар шийдвэрлэх боломжтой байна. Энэ хувилбар нь импортлогч улсын эрчим хүчний үнийн өсөлт, үйлдвэржилтийн бодлого, цалингийн өсөлт зэргээс импортолж буй бараа, бүтээгдэхүүний үнэ өсөж байгаагийн үр дагаврыг бууруулах, төгрөгийн ханшийн уналт нь түүхий эдийн үнэ, гаалийн татвар, нэмүү өртгийн албан татварын хувь хэмжээ буюу нэгж материалд ногдох мөнгөн дүнд нөлөөлж эцсийн бүтээгдэхүүний үнийн огцом өсөлтийг саармагжуулах, үйлдвэрээс гарч буй хувцаснуудын үнэ өссөнөөр импортын

бүтээгдэхүүнтэй өрсөлдөх чадвар унаж, борлуулалт бууран, эргэлтийн хөрөнгийн дутагдалд орох, цалингийн сан хумигдах, ажлын байрны тоо буурах, бүтээгдэхүүний нэр төрөл цөөрөх, байгууллага алдагдалд орох зэрэг сөрөг үр дагаврыг шийдвэрлэх, үр дагаврыг бууруулах, өмнө тавьсан зорилгыг биелүүлэх боломжтой. Энэхүү зохицуулалтыг хуульчлахдаа оёдлын салбарын бараа, материалын нэр төрлийг 2015 хүчингүй болсон Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хуулийн хүрээнд нэг мөр ойлгохгүй бол ноос, ноолууран болон бусад адил төрлийн түүхий эд, туслах материалтай давхцаж эдийн засаг, нийгэмд үзүүлэх үр дагавар нэмэгдэх эрсдэл үүсэж болох юм. Энэхүү эрсдэлийг Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар гаалийн татвараас чөлөөлөх бараа бүтээгдэхүүний жагсаалт гаргахдаа өмнөх жишгийг харгалзан давхардлыг арилгаж даван туулах боломжтой. Түүнчлэн Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38.3-т "Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг гагцхүү энэ хуулиар зохицуулна" гэж заасан нь уг хувилбар хууль тогтоомжтой нийцэж буй эсэх гэсэн шалгуурт нийцэж буйн баталгаа юм. Зардал, үр өгөөжийн хувьд бусад хувилбаруудыг бодоход хэмжиж, тооцоолж болохуйц байгаа бөгөөд Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоог хийх аргачлалын дагуу тооцоолон гаргаж хавсаргасан болно. Оёдлын салбарын аж ахуй нэгжүүд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчид, салбарын төрийн бус байгууллагууд энэхүү хувилбарыг дэмжиж хуулийн төсөлд санал, хүсэлтээ ирүүлсэн болно.

Салбарын төрийн бус байгууллагууд, аж ахуй нэгжүүд нэгдэн оёдлын салбарын үйлдвэрлэл, зах зээлийг нэмэгдүүлэх бусад тулгамдаж буй асуудлуудыг шийдвэрлүүлэхээр УИХ, Засгийн газар, холбогдох яамдын түвшинд хандаж санал, хүсэлтээ илэрхийлсээр ирсэн байна. Тухайлбал, 2023 онд УИХ-ын Үйлдвэржилтийн байнгын хорооны гишүүдэд салбарын танилцуулга мэдээлэл хийж, зарим үйлдвэрүүдийг танилцуулан салбарт тулгамдаж буй 30 гаруй асуудлуудын жагсаалтыг хүргүүлсэн. Энэ хүрээнд тухайн үеийн Үйлдвэржилтийн байнгын хорооны дарга Т.Энхтүвшин Сангийн яам зэрэг байгууллагуудтай уулзаж дээрх асуудлуудыг шийдвэрлэх боломжийн талаар санал солилцсон. Энэ хүрээнд үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн татварыг Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар чөлөөлөх боломжтой талаар УИХ-ын Үйлдвэржилтийн байнгын хорооны гишүүд, Сангийн яамны эрх бүхий албан тушаалтнууд харилцан ойлголцсон юм. Тиймээс нийгэм, улс төрийн шалгуур хангагдаж байна.

Мөн Гаалийн байгууллагын чиг үүргийг нэмэх бус тухайн төрлийн бараанд татвар ногдуулан тооцох чиг үүргийг хасаж, бүртгэх, шалгах чиг үүргүүд хэвээр хэрэгжих, Засгийн газар тухайн асуудлыг одоогийн бүтцэд буй Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар буюу хөнгөн үйлдвэрийн бодлого хариуцсан мэргэжилтэн, нэгжээр чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтын саналыг боловсруулуулах тул бүтэц, орон тоонд өөрчлөлт орохгүй. Түүнтэй холбоотойгоор Улсын төсөвт зардал нэмэгдэхгүй.

ЗУРГАА. ТУХАЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН БОЛОН БУСАД УЛСЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА

Оёдол хувцас үйлдвэрлэлийн салбар нь хурдан хугацаанд ажлын байр их хэмжээгээр бий болгох боломжтой хөрөнгө оруулалт бага шаардах салбар юм. Дэлхийн олон улс орны хувьд оёдлын салбар томоохон ажил олгогч салбар бөгөөд тэр тусмаа эмэгтэйчүүдэд хамгийн ихээр ажлын байр бий болгодог. Анхны хөрөнгө оруулалт харьцангуй бага шаарддаг ч олон хүнийг ажлын байраар богино хугацаанд хангах боломжтой, тусгай ур чадвар шаардахгүй салбар гэж үздэг.

Оёдлын салбарт хамгийн том тоглогч бол БНХАУ, Япон, БНСУ, Тайланд, Вьетнам зэрэг улсууд юм. Сүүлийн жилүүдэд Вьетнам улс оёмол бүтээгдэхүүнээр дэлхийн хамгийн том экспортлогч болсон. Дэлхийн оёдлын үйлдвэрийн зөвхөн хувцас үйлдвэрлэлийн салбар 2024 оны байдлаар 1.38 триллион ам.доллар байхаар төлөвлөж байгаа юм байна. Дэлхийн хувцас үйлдвэрлэлийн салбарын ирээдүйн чиг хандлагын талаарх мэдээллийг дараах цахим холбоосоор орж үзнэ үү.³

Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс

Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс ажиллах хүчний зардал бага гэдгээрээ БНХАУ-ын дараагийн хувцас үйлдвэрлэл, даавуу үйлдвэрлэлийн тэргүүлэгч орнуудын эгнээнд маш хурдацтай орж ирж байна. Өөрсдөө дотоодын даавууны үйлдвэрлэл нь нийт үйлдвэрлэлийнхээ 55 хувийг хангадаг бөгөөд зарим технологийн хувьд бусад хөгжингүй орнуудыг хараахан гүйцээгүй тул бусад түүхий эд материалаа импортоор авдаг. Ингэхдээ түүхий эд материалаа татваргүй авдаг бөгөөд эцсийн бүтээгдэхүүнд татвар ногдуулах нь үйлдвэрлэгчдэд үзүүлж буй томоохон дэмжлэг болдог байна. Бусад азийн орнуудын адил дотооддоо үйлдвэрлэсэн хувцасаа чөлөөт худалдааны гэрээний хүрээнд тусгайлсан улсуудтай хэлэлцээр хийх тусгайлан хөнгөлүүлдэг. Томоохон дэлхийн брэндүүд олноороо Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улсад үйлдвэрүүдээ шилжүүлэн ажиллаж байгаа нь технологи болон бусад талын ур чадваруудыг сурах суурь болж байна.

1. Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улсын давууны импортын журам

<https://www.vico.com.hk/resource/news/vietnam-fabric-import-regulations>

2. Бүгд Найрамдах Социалист Вьетнам Улс үйлдвэрлэлд ашиглагдах түүхий эд, материал гаалийн татвар, НӨАТ-аас чөлөөлөгддөг. Зөвхөн түүхий эд материалаас гэлтгүй Вьетнамд үйлдвэрлэдэггүй аливаа тоног төхөөрөмжийг аливаа татвараас чөлөөлсөн байдаг. Энэ талаарх холбогдох журам нь 2016 онд батлагдсан байна.⁴

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс нь 2009 оны байдлаар дэлхийн оёдол, хувцасны зах зээлийн 2 хувь буюу 527 тэрбум ам.долларын борлуулалт хийж байсан. Оёдол, хувцас үйлдвэрлэл нь эдийн засгийнх нь томоохон хөдөлгөгч салбар юм. 2008 оны байдлаар 6,035-н ХХК БНСУ-д даавуу үйлдвэрлэлийн салбарт үйл ажиллагаа явуулж байсан. Энэ нь БНСУ-ын үйлдвэрлэлийн салбарын 10.3 хувийг эзэлдэг байсан. Нийт ажиллагсдын 7 хувь нь энэ салбарт ажилладаг бөгөөд жилд дунджаар 35.2 триллион воны бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэдэг байна. Тус улс Ази, номхон далайн бүс

³ <https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/apparel-market>

⁴ <https://blog.boxme.asia/vietnams-import-tax-regulations/>

нутгийн орнуудтай чөлөөт худалдааны гэрээтэй бөгөөд даавуу импортыг тус гэрээний хүрээнд оруулан импорт, экспортын тарифын асуудлыг зохицуулахыг зорьдог. Чөлөөт худалдааны гэрээг тусгайлан салбар бүрээр зохицуулдаг бөгөөд даавууны хувьд тухайн даавууны шинж чанар, нэхмэлээс шалтгаалан тусгайлан зохицуулдаг байна.⁵ БНСУ-ын хувьд дэлхийн хувцас загвар, даавуу үйлдвэрлэлийн технологи, хөгжлийн хувьд Японы дараа ордог тэргүүлэгч орон юм. Сүүлийн жилүүдэд судалгаа, хөгжүүлэлтийн ажилд улсын зүгээс хөнгөлөлттэй зээл, буцалтгүй тусламж үзүүлэн байгальд ээлтэй технологи, түүхий эдийг ашиглах дээр илүү анхаарч байна. Үүний хүрээнд ногоон шинэ хэлэлцээрийг засгийн газрын түвшинд боловсруулан ажиллаж байна.⁶

ДОЛОО. ЗӨВЛӨМЖ

Хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах аргачлалын дагуу асуудалд дүн шинжилгээ хийж, асуудлыг шийдвэрлэх зорилгыг томьёолон, тухайн асуудлыг зохицуулах хувилбаруудыг тогтоож, тэдгээрийн эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судалж, зохицуулалтын хувилбаруудын үр нөлөөг тандан судалж, зохицуулалтын хувилбаруудыг харьцуулж дүгнэлт хийж, тухайн зохицуулалтын талаарх олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа хийж үзлээ.

Тухайн асуудлыг зохицуулах "тэг" хувилбар[5] буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах, хэвлэл мэдээлэл болон бусад арга хэрэгслээр дамжуулан олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, зах зээлийн механизмаар дамжуулан төрөөс зохицуулалт хийх, төрөөс санхүүгийн интервенц хийх, төрийн бус байгууллага, хувийн хэвшлээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх, захиргааны шийдвэр гаргах, хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбаруудын эерэг болон сөрөг талыг харьцуулан судалж зорилгод хүрэх байдал, зардал, үр өгөөжийн харьцаа, нийгэм, эдийн засаг, технологи, улс төр гэсэн шалгуур үзүүлэлтүүдээр шалгаж үзэхэд хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбар нь зорилгод хүрч, асуудлыг шийдвэрлэх боломжтой байна. Хууль тогтоомжийн төсөл нь Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэлбэртэй байна. Үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай агуулгыг уг хуулийн 38 дугаар зүйл буюу Гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх бараа гэх хэсэгт нэмэлтээр оруулах нь зүйтэй. Харин энэхүү барааны нарийн жагсаалтыг 38 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсгийн " ... -д хамаарах барааны жагсаалтыг Монгол Улсын Засгийн газар батална." гэсэнд нэмэлтээр оруулах шаардлагатай.

Харин гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалтын саналыг Хүнс Хөдөө Аж Ахуйн яамны Хөнгөн үйлдвэрийн бодлогын хэрэгжилтийг зохицуулах газар боловсруулах, санал боловсруулахдаа Оёдлын салбарын төрийн бус байгууллагууд, аж ахуй нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээр хэлэлцүүлж санал, хүсэл авч тусгахыг

⁵ <https://textileworldasia.com/textile-world-asia/country-profiles/2011/12/south-korea-raising-the-textile-and-apparel-industrys-standing/>

⁶ <https://kaesa.co/blogs/news/exploring-the-growing-sustainable-fashion-movement-in-south-korea>

салбарын сайд дотоод журам, чиг үүрэгтээ тусгаж шийдвэрлэхээр зохицуулах нь зүйтэй байна.

**ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД
НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР
НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН**

**ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛСЭН
СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН**

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн зүйл, заалтад Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 17 дугаар зүйлд заасны дагуу дүн шинжилгээ хийх, үр нөлөөг тооцож, давхардал, хийдэл, зөрчлийг илрүүлэх, хуулийн зүйл, заалтыг ойлгомжтой, хэрэгжих боломжтой байдлаар боловсруулахад зөвлөмж өгөх зорилгоор энэхүү үр нөлөөний судалгааг гүйцэтгэв.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн /цаашид “хуулийн төсөл” гэх/ үр нөлөөг үнэлэх судалгааг Засгийн газрын 2016 оны Аргачлал батлах тухай 59 дүгээр тогтоолын 3 дугаар хавсралтаар батлагдсан Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлал /цаашид “Аргачлал” гэх/-ын дагуу дараах үе шаттайгаар үнэлгээ хийсэн болно.Үүнд:

1. Шалгуур үзүүлэлтийг сонгох
2. Хуулийн төслөөс үр нөлөөг тооцох
3. Урьдчилан сонгосон шалгуур үзүүлэлтэд тохирох шалгах, хэрэгслийн дагуу үр нөлөөг тооцох
4. Үр дүнг үнэлэх, зөвлөмж өгөх

**ХОЁР. ХУУЛИЙН ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ШАЛГУУР ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ
СОНГОСОН БАЙДАЛ, ҮНДЭСЛЭЛ**

Хуулийн төслийн зорилго, хамрах хүрээ, зохицуулах асуудалтай уялдуулан Аргачлалын 2.9-д заасан 6 шалгуур үзүүлэлтээс 5 шалгуур үзүүлэлтийг сонголоо.

Үүнд:

1. Зорилгод хүрэх байдал;
2. Практикт хэрэгжих боломж;
3. Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал;
4. Ойлгомжтой байдал;
5. Харилцан уялдаа.

Шалгуур үзүүлэлт тус бүрийг сонгосон үндэслэл:

1.“Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт нь дэвшүүлсэн зорилго буюу тулгамдсан бэрхшээлийг шийдвэрлэх боломжтой эсэхийг тогтооход чиглэдэг. Иймд тухайн зохицуулалт нь хуулийн төслийн үзэл баримтлалд тусгасан хуулийн төслийг боловсруулах үндэслэл, шаардлагад нийцэж байгаа эсэх, хуулийн төслийн зорилгод хүрэх боломжтой байдлаар томъёологдсон эсэхийг тус тус харгалзаж үзсэн.

2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зүйл, заалтууд нь хуулийг дагаж мөрдөх, хэрэгжүүлэх этгээдэд тухайн зохицуулалтыг практикт хэрэгжүүлэх боломжтой эсэхийг үнэлэхээр сонгосон.

3.“Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн гэсэн шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт нь шууд нөлөөллийн хүрээний буюу тухайн салбарын аж ахуйн нэгж, мэргэжлийн холбоо, иргэдэд хүлээн зөвшөөрөгдсөн эсэх, хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх

байгууллагын үйл ажиллагаанд нийцэх эсэхийг шалгах үүднээс уг шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон.

4. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төсөл батлагдсанаар тухайн хуулийн зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх, хэрэглэх этгээдэд ойлгомжтой, хууль зүйн логик дараалалтай томъёологдсон байх нь хуулийн хэрэгжилтэд эерэг, сөрөг шууд нөлөөлөл үзүүлдэг. Иймээс хуулийн төслийн зохицуулалт нь Хууль тогтоомжийн тухай хууль, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг шалган тогтоох зорилгоор энэхүү шалгуур үзүүлэлтийг сонгосон болно.

5. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд хуулийн төслийн зохицуулалт нь хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжтой зөрчилгүй байх, хуулиар эрх, үүрэг хүлээсэн субъектүүдийн чиг үүргийн давхардал, зөрчилдөөнгүй байх шаардлагатай. Иймд хуулийн төслийн зохицуулалт нь Монгол Улсын Үндсэн Хууль, холбогдох бусад хуульд нийцсэн эсэхийг Аргачлалд заасан асуултад хариулах замаар үнэлгээг хийхээр тооцож уг шалгуур үзүүлэлтийг сонгож байна.

ГУРАВ. ХУУЛИЙН ТӨСЛӨӨС ҮР НӨЛӨӨГ ҮНЭЛЭХ ХЭСГИЙГ ТОГТООСОН БАЙДАЛ

Сонгосон шалгуур үзүүлэлтийн дагуу үр нөлөөг үнэлэхэд хамруулах хэсэг, түүнийг шалгах хэрэгслийг дараах байдлаар тогтоов.

д/д	Шалгуур үзүүлэлт	Үр нөлөөг үнэлэх хэсэг	Шалгах хэрэгсэл
1	Зорилгод хүрэх байдал	Хуулийн төслийн холбогдох зохицуулалт	Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд дэвшүүлсэн зорилтыг хангах боломжтой эсэхэд дүн шинжилгээ хийх.
2	Практикт хэрэгжих боломж	Хуулийн төслийн нэгдүгээр зүйл	Холбогдох хуулийн зохицуулалтын уялдаа, хэрэгжилт, судалгааны үр дүн, дүгнэлт, мэргэжлийн холбоо, аж ахуйн нэгжийн санал, дүгнэлтэд тулгуурлан дүн шинжилгээ хийх.
3.	Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал	Хуулийн төслийн нэгдүгээр зүйл	Мэргэжлийн холбоо, салбарын аж ахуйн нэгжүүдийн санал, дүгнэлтэд тулгуурлан дүн шинжилгээ хийх.
4.	Ойлгомжтой байдал	Хуулийн төслийн зохицуулалтыг бүхэлд нь хамруулах	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24, 28, 29, 30 дугаар зүйл, Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлалд заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг шалгах.
5.	Харилцан уялдаа	Хуулийн төслийн зохицуулалтыг бүхэлд нь хамруулах	Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1.1, 29.1.5, 29.1.7, 29.1.10, Аргачлалын 4.10-т заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг шалгах.

1. “Зорилгод хүрэх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ:

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалд “Алсын хараа 2050” Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичигт тусгасан хөнгөн үйлдвэрлэлийн түүхий эдийг боловсруулах, бэлтгэн нийлүүлэх, бага, дунд, эцсийн шатны

захиалгат ажлыг үндэсний жижиг, дунд бизнес эрхлэгчид гүйцэтгэх боломжийг нэмэгдүүлэх зорилгод хүрэх нэг хөшүүрэг нь оёдлын салбарын бизнес эрхлэгчдийн татвар, санхүүгийн дарамтыг бууруулах, техник, технологийн шинэчлэл хийх, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хүний нөөцийн тогтвортой байдлыг хангах, бүтээгдэхүүний чанар, олон улсын зах зээлд өрсөлдөх чадварыг сайжруулах боломжийг олгох сайн талтай.

Энэ хүрээнд салбарт тулгамдаж буй олон бэрхшээлүүдийг шийдвэрлэхийн тулд нэн түрүүнд оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх зорилгыг уг хуулийн төсөл агуулжээ.

ЭнАрсИСи ХХК-иас 2023 онд хийсэн "Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаанд хамрагдсан оёдлын салбарын үйлдвэрлэгчдэд тулгарч буй гол бэрхшээлд хүний нөөцийн дутагдал, төрийн бодлого, татвартай холбоотой хүндрэл гэж дурджээ. Оёмол бүтээгдэхүүний зарим түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг импортын барааны гаалийн албан татвараас чөлөөлснөөр татвар төлөгчид төлж байсан татвараа хүний нөөцийг бүрдүүлэх, үйлдвэрлэлээ өргөжүүлэх зэрэг бусад үйл ажиллагаанд зарцуулах нөхцөл бүрдэнэ гэж үзжээ.

Оёдлын үйлдвэрлэлийн хамгийн гол зардал болох түүхий эдийн зардал нь бүтээгдэхүүний өртгийн дунджаар 37.9 хувь, цалингийн зардлын 20 гаруй хувийг эзэлдэг. Компаниудын хувьд татвар гуравдах том зардал нь бол хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн хувьд захиргааны зардал голлох хувийг эзэлжээ.

Хүснэгт 1. Үйлдвэрлэлийн зардлын задаргаа

	Түүхий эд	Цалин	Тээвэр	Захиргаа	Татвар
ХХЭ	36.8%	20.1%	2.1%	11.0%	2.1%
ААН	39.2%	23.3%	5.1%	8.9%	17.9%

Эх сурвалж: Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа, 2023

Хуулийн төслийн зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ, агуулгад дүн шинжилгээ хийхэд хөнгөн үйлдвэрлэлийн салбарын бүрэлдэхүүн хэсэг болох оёдлын салбарын оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх, ингэснээр тухайн салбарын аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн татварын ачаааллыг бууруулах замаар цалин хөлс, нийгмийн баталгааг сайжруудах, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, хүний нөөцийг бүрдүүлэх, эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих, төсөвт төвлөрүүлэх нийгмийн даатгалын шимтгэл, хувь хүний орлогын албан татварын хэмжээг өсгөх, техник, тоног төхөөрөмжийн шинэчлэл хийж, бэлэн хувцас, оёмол бүтээгдэхүүний чанарыг сайжруулах бололцоог бүрдүүлэх, бүтээгдэхүүнийг үнийн өсөлтийг тогтоон барих, дотоодын худалдан авагчдын санхүүгийн боломжид нийцсэн чанартай бүтээгдэхүүнээр хангах, дотоод, гадаадын зах зээлд өрсөлдөх боломжийг бий болгох зорилтын хүрээнд Монгол улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн хөгжил, өрсөлдөх чадварыг дэмжих зорилготой гэж үзлээ.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар дээрх зорилтот хүрэх боломжтой бөгөөд гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын жагсаалтыг Засгийн газар батпахаар хувийн

төсөлд тусгасан нь импортын түүхий эд, материалын нэр, төрлийг тодорхой болгож, хуулийг хэрэгжүүлэх этгээдэд ойлгомжтой байхаар тодорхойлсон байна.

2. “Практикт хэрэгжих боломж” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ:

2005 оны 3 сарын 18-ны өдрийн Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хуулиар оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа сэлбэг, түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг импортын гаалийн албан татвараас чөлөөлж байсан практик жишээ байдаг. Тодруулбал мөн хуулийг 2016 онд хүчингүй болгох хүртэл даруй 11 жилийн хугацаанд дээрх зохицуулалт хэрэгжиж байсан практик туршлагатай аж.

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38.2-т зааснаар гаалийн татвараас чөлөөлөх зарим төрлийн барааны жагсаалтыг Засгийн газар баталж, мөн хуулийг хэрэгжүүлэх чиг үүргийг гаалийн байгууллага гүйцэтгэдэг.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын нэр төрлийг тодорхойлох үүднээс мөн жагсаалтыг батлах эрх, үүргийг Засгийн газар хэрэгжүүлнэ. Үүнтэй холбогдуулан жагсаалтад багтсан нэр төрлийн материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх гаалийн байгууллагын чиг үүрэг хэвээр хадгалагдана.

Гаалийн байгууллага нь 2005 оны Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хуулийг хэрэгжүүлж байсны зэрэгцээ одоо үйлчилж буй Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд заасан гаалийн болон бусад татвар ногдуулах, чөлөөлөх чиг үүргийг гүйцэтгэх бүтэц, орон тоо ажиллаж байгаа тул хуулийн төсөл батлагдсанаар дээрх чиг үүргийн бүтэц, ажилтнууд хуулийг хэрэгжүүлэх боломжтой. Тэдгээрийн гүйцэтгэх чиг үүрэг, ажлын байрны тодорхойлолтод өөрчлөлт орохгүй.

Дээрхээс үзэхэд салбарын оролцогч компаниудын санхүү, татварын дарамтыг бууруулах замаар салбарт тулгамдаж буй зарим асуудлыг шийдвэрлэхэд Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд зохих нэмэлт оруулсныг практикт хэрэгжих боломжтой гэж үзлээ.

Засгийн газраас оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалт, нэр төрлийг батлахдаа мэргэжлийн холбоо, Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамнаас санал авах нь практикт хэрэгжих боломжийг хялбар болгоход дөхөм үзүүлнэ гэж дүгнэв.

3. “Хүлээн зөвшөөрөгдөх байдал” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ:

Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбоо /цаашид “ОСНМХ” гэх/-ноос 2023 онд Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн тамгын газар, Улсын Их Хурлын Үйлдвэржилтийн бодлогын байнгын хорооны дарга, гишүүд болон эмэгтэй гишүүдэд хийсэн танилцуулгад *“БНХАУ-ын цахилгааны зардал, ажилтнуудын дундаж цалин нэмэгдсэн, АНУ-тай улс төрийн таагүй нөхцөл байдал үүссэн зэрэг нь оёмол бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн зах зээл дэлхийн бусад жижиг орнууд руу чиглэх, түүнчлэн АНУ, Европын Холбооны Улс болон Японы захиалгаар оёмол, сүлжмэл бүтээгдэхүүн, хувцас үйлдвэрлэж нийлүүлэх боломжуудыг бий болгож байгаа тул бид цаг алдалгүй ашиглах шаардлагатай байна”* гэж онцолжээ.

Мөн ОСНМХ-оос дээрх боломжийг ашиглахын тулд салбарын үйлдвэрлэгч аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхэлэгчдийн дунд хэлэлцүүлэг зохион байгуулж, тулгамдсан асуудал, шийдвэрлэх арга замыг

1. Оёмол бүтээгдэхүүн хувцас үйлдвэрлэлийн бүх төрлийн даавуу, тор, торго, хөвөн, наалт, нийлэг материал, туслах материалууд /утас, товч, тууз, уяа, шигтгээ г.м/-ыг гаалийн албан татвар, импортын нэмэгдсэн өртгийн албан татвараас (НӨАТ) чөлөөлөх;
2. Дотоодод үйлдвэрлэж байгаа ижил төрлийн бүтээгдэхүүн буюу хөдөлмөр хамгааллын хувцас, сурагчийн дүрэмт хувцас, монгол үндэсний загвар бүхий бүх төрлийн хувцасны гаалийн татварыг нэмэгдүүлэх;
3. Тоног төхөөрөмж, сэлбэг хэрэгслийн гаалийн албан татвар, импортын НӨАТ-аас чөлөөлөх;
4. Орчин үеийн автоматжуулсан дэвшилтэт тоног төхөөрөмжийн шинэчлэлт хийх үйлдвэрлэгчдэд урт хугацаатай, бага хүүтэй зээлийн бүтээгдэхүүнээр дэмжлэг үзүүлэх, урамшууллын тогтолцоог бий болгох.

Мөн Оёдлын салбарын нэгдсэн мэргэжлийн холбооны мэдээллээр гаалийн татварыг чөлөөлөх, төсөвт үүсэх өөрчлөлт, гарах зардлын талаар Сангийн яамтай уулзалт, ярилцлага хийхэд дээрх асуудлыг дэмжих боломжтой гэжээ.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар оёдлын салбарын аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн оёмол бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаалийн импортын татвараас чөлөөлөгдөх санхүүгийн дарамт буурснаар зах зээлд өрсөлдөх чадвар, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, чанарыг нэмэгдүүлэх боломжтой гэж үзэж хуулийн төслийг дэмжиж байна.

ЭнАрСиСи ХХК-ийн "Оёдлын салбарын нөхцөл байдлын судалгаа"-ны тайланд *"Түүхий эдийн гаалийн татварыг хөнгөлөх хэрэгтэй гэдэг дээр үйлдвэрлэгчид санал нэгдэж байна. Гэхдээ хэрхэн хөнгөлөх тал дээр үйлдвэрлэгчид өөр өөр байр суурьтай байна. Нэг хэсэг нь бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн зардалд түүхий эдийн зардал өндөр хувь эзэлдэг бөгөөд дийлэнхийг нь импортоор оруулж ирдэг онцлогтой учраас импортын түүхий эдийн гаалийн татварыг хөнгөлснөөр салбарт томоохон дэмжлэг болно гэж үзэж байна. Нөгөө хэсэг нь түүхий эдийн гаалийн татварыг хөнгөлснөөр түүхий эд импортлогч бүр оёдлын үйлдвэрлэл эрхлэх боломжтой болж бичил хэлбэрээр үйл ажиллагаа явуулдаг НӨАТ төлдөггүй үйлдвэрлэгчид улам бүр олширно гэж үзэж байна. Тиймээс тодорхой шалгуур тавьж түүхий эд материалыг импортын гаалийн татвараас чөлөөлж болно гэсэн саналыг гаргаж байна. Тухайлбал оёдлын салбарт тогтвортой үйл ажиллагаа эрхэлсэн ААН-үүдийн импортоор оруулж буй түүхий эдийг гаалийн татвараас чөлөөлөх нь зохимжтой гэж үзэж байна."* гэжээ.

Түүнчлэн мөн судалгааны зөвлөмжид төрийн түвшинд хийх шаардлагатай үйл ажиллагаа нь *"Оёдлын салбарын түүхий эд бүхэлдээ импортоос хамааралтай байгаа энэ үед импортоор нийлүүлэгдэж байгаа түүхий эд материалын гаалийн татварыг хөнгөлөх оновчтой арга замыг нь нарийвчлан судалж, тодорхойлох; Оёмол бүтээгдэхүүний импортын гаалийн хяналтыг сайжруулахад чиглэсэн авлига, хүнд суртал, хууль журмын үр дүнтэй байдлыг судлах зэрэг багц арга хэмжээ авах"*. гэж дурдсан байна.

Дээрх судалгааны тайлангийн хэлэлцүүлгийг ОСНМХ-оос Хүнс, хөдөө аж ахуй, хөнгөн үйлдвэрийн яамны хурлын танхимд 2024 оны 1 сарын 17-ны өдөр зохион байгуулж, хэлэлцүүлэгт яам, мэргэжлийн холбоод, үйлдвэрлэгчдийн төлөөлөл оролцсон.

Хэлэлцүүлгийн оролцогчид гаалийн татвараас чөлөөлөх санал,

батлуулах талаар УИХ-ын гишүүдэд санал хүргүүлэх, үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагааг танилцуулах, шаардлагатай судалгаа хийх, мэдээлэл боловсруулахаар санал нэгдсэн.

Хуулийн төсөл нь аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийг тодорхой төрлийн гаалийн татвараас чөлөөлөх зохицуулалт агуулсан тул иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг зөрчихгүй, тэдгээрт ямар нэг үүрэг шинээр ногдуулахгүй байна.

Иймд хуулийн төсөл нь хүлээн зөвшөөрөгдөх байдлын шалгуурыг хангасан гэж дүгнэлээ.

4. “Ойлгомжтой байдал” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ:

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл нь Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйл, Засгийн газрын 216 оны 59 дүгээр тогтоолын хоёрдугаар хавсралт “Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах аргачлал”-д заасан шаардлагыг хангасан эсэхийг хянах хэлбэрээр үнэлгээ хийв. Мөн хуулийн төсөлд холбогдох байгууллагуудаас ойлгомжтой болгох чиглэлээр ирүүлсэн санал байгаа эсэхийг нягтлан, дүн шинжилгээ хийсэн болно.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 30 дугаар зүйлд заасан хуулийн төслийн эх бичвэрийн агуулгад тавих нийтлэг шаардлага	
30.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хуульд хэрэглэсэн нэр томъёог хэрэглэх;	Шаардлагад нийцсэн
30.1.2.нэг нэр томъёогоор өөр өөр ойлголтыг илэрхийлэхгүй байх;	Шаардлагад нийцсэн
30.1.3.үг хэллэгийг монгол хэл бичгийн дүрэмд нийцүүлэн хоёрдмол утгагүй товч, тодорхой, ойлгоход хялбараар бичих;	Шаардлагад нийцсэн
30.1.4.хүч оруулсан нэр томъёо хэрэглэхгүй байх;	Шаардлагад нийцсэн
30.1.5.жинхэнэ нэрийг ганц тоон дээр хэрэглэх.	Шаардлагад нийцсэн

Энэхүү хуулийн төсөл нь оёдлын салбарын аж ахуйн нэгж, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдийн импортоор оруулж ирж буй оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг импортын гаалийн татвараас чөлөөлөхөд үүсэх харилцааг зохицуулах эрх зүйн суурь зохицуулалтыг агуулсан.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 24.5.2-т зааснаар хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн хэлбэрээр бичигдсэн 3 зүйлтэй хуулийн төслийн бүтцийн дугаарлалт нь хуульд заасан шаардлагыг хангасан, хуулийн төслийн бичвэрийн томъёолол нь ойлгомжтой, логик уялдааг хангасан, хуулийн төсөл нь бүхэлдээ Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 28 дугаар зүйлд заасан хуулийн бүтэц, хэлбэрт нийцсэн байна.

5. “Харилцан уялдаа” шалгуур үзүүлэлтийн үнэлгээ:

Хуулийн төслийг Аргачлалд тусгасан хуулийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх стандарт асуултуудад хариулах замаар уялдаа холбоог шалгахын тулд хуулийн төслийг бүхэлд нь авч үзэхээр тооцов.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.1-д заасан нийтлэг шаардлагуудаас харилцан уялдаатай холбогдох 29.1.1, 29.1.5, 29.1.7, 29.1.10-т заасан нийтлэг шаардлагууд. Аргачлалын 4.10-т заасан шалгах

- *Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 29 дүгээр зүйлд заасан шаардлагыг хангасан эсэх:*

№	Шалгах асуулт	Шаардлагыг хангасан эсэх
1	29.1.1.Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан байх;	Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээнд нийцсэн, бусад хууль, үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалтай уялдсан.
2	29.1.5.зүйл, хэсэг, заалт нь хоорондоо зөрчилгүй байх;	Төслийн зүйл, хэсэг, заалт хоорондоо зөрчилдөөгүй.
3	29.1.7.бусад хуулийн заалтыг давхардуулан заахгүйгээр шаардлагатай бол түүнийг иш татах, энэ тохиолдолд ишлэлийг тодорхой хийж, хуулийн нэр болон хэвлэн нийтэлсэн албан ёсны эх сурвалжийг бүрэн гүйцэд заасан байх;	Хуулийн төслийн зүйл, заалт бусад хуулиудтай давхардаагүй.
4	29.1.10.шаардлагатай тохиолдолд бусад хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах болон хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төслийг боловсруулсан байх;	Хуулийн төслийг дагаж нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай дагалдах хуулийн төсөл боловсруулах шаардлагагүй.

Хууль тогтоомжийн төслийн үр нөлөөг үнэлэх аргачлалын 4.10-т заасан уялдаа холбоог шалгах хэрэгсэлд дурдагдсан шалгуурыг хангасан эсэх:

д/д	Асуулт	Хариулт	Дүн шинжилгээ
1	Хуулийн төслийн зохицуулалт тухайн хуулийн зорилттой нийцэж байгаа эсэх;	Тийм	Хуулийн төслийн зохицуулалт нь үзэл баримтлалд тусгагдсан зорилтыг хангасан.
2	Хуулийн төслийн "Хууль тогтоомж" гэсэн хэсэгт заасан хуулиудын нэр тухайн харилцаанд хамаарах хууль мөн эсэх;	Тийм	Энэ шаардлагыг хангасан.
3	Хуулийн төсөлд тодорхойлсон нэр томъёо тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн нэр томъёотой нийцэж байгаа эсэх;	Тийм	Энэ шаардлагыг хангасан.
4	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төсөл болон бусад хуулийн заалттай нийцэж байгаа эсэх;	Тийм	Зарчмын зөрүүтэй асуудал илрээгүй.
5	Хуулийн төслийн зүйл, заалт тухайн хуулийн төслийн болон бусад хуулийн заалттай давхардсан эсэх;	Үгүй	Зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
6	Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэх этгээдийг тодорхой тусгасан эсэх;	Тийм	Хуулийн төслийг хэрэгжүүлэгч субъектүүдийн эрх, үүргийг заасан.
7	Хуулийн төсөлд шаардлагатай зохицуулалтыг орхигдуулсан эсэх;	Үгүй	Хуулийн төсөлд байх бүхий л зохицуулалтыг тусгасан.
8	Хуулийн төсөлд төрийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргийг давхардуулан тусгасан эсэх;	Үгүй	Зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
9	Төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллага, мэргэжлийн холбоодоор гүйцэтгүүлэх боломжтой	Тийм	Төрийн байгууллагын чиг үүргийг төрийн бус байгууллагад

	төсөлд албан татвар, төлбөр, хураамж тогтоосон эсэх;		
12	Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгасан эсэх;	Үгүй	Хяналтаар ямар нэгэн зөрчилтэй зохицуулалт илрээгүй.
13	Хуулийн төслийн зүйл, заалт жөндөрийн эрх тэгш байдлыг хангасан эсэх;	-	Хуулийн төсөлд энэ талаар зохицуулалт тусгах шаардлагагүй.
14	Хуулийн төсөлд шударга бус өрсөлдөөнийг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	-	Хуулийн төсөлд зохицуулалт тусгагдаагүй, шаардлагатай гэж үзвэл Өрсөлдөөний тухай хуулийн хүрээнд зохицуулах боломжтой.
15	Хуулийн төсөлд авлига, хүнд суртлыг бий болгоход чиглэсэн заалт тусгагдсан эсэх;	Үгүй	Энэ төрлийн зөрчил илрээгүй.
16	Хуулийн төсөлд тусгасан хориглосон хэм хэмжээг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагын талаар тодорхой тусгасан эсэх.	-	Тухайн хуулийг зөрчсөн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлагыг Зөрчлийн тухай хуулиар зохицуулсан.

Дээрх шалгуур үзүүлэлтийн хүрээнд дүн шинжилгээ хийхэд хуулийн төслийн зүйл заалт нь өөр хоорондоо зөрчилдөөгүй, үүрэг хүлээсэн байгууллага, албан тушаалтны чиг үүрэгт давхардал үүсгээгүй гэж дүгнэлээ.

ДӨРӨВ. ҮР ДҮНГ ҮНЭЛЖ, ЗӨВЛӨМЖ ӨГСӨН БАЙДАЛ

4.1 Үнэлэлт, дүгнэлт

Хуулийн төслийн үр нөлөөний судалгааг Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд гүйцэтгэв.

Хуулийн төслийн үзэл баримтлалаас гадна энэхүү хуулийн төслийн хүрээнд зохицуулах харилцаатай холбогдох хууль тогтоомж, төрийн байгууллагын тайлан мэдээлэл, тоон судалгаа, тоон үзүүлэлт, хөндлөнгийн байгууллага, мэргэжлийн холбооны судалгаа, судалгааны санал, зөвлөмж зэрэг бусад нэмэлт материалыг ашигласан.

Хуулийн төслийн бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ, агуулгын дүн шинжилгээг Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 17 дугаар зүйлд заасны дагуу хийв. Энэхүү хуулийн төсөл нь оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалг импортын гаалийн татвараас чөлөөлснөөр оёдлын салбарт тулгамдсан олон асуудал тухайлбал санхүү, татварын хүндрэлийг бууруулах, үүний үр дүнд салбарын эдийн засагт эзлэх хувь хэмжээ, өрсөлдөх чадвар, ажлын байрыг нэмэгдүүлдэх зорилгыг агуулсан байна.

Дээрх төрлийн барааг импортын гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцаа нь 2005 оны 3 сарын 18-ны өдрийн Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хуулиар зохицуулагдаж, 2016 онд мөн хууль хүчингүй болох хүртэл үйлчилж байжээ. Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуулийн 38.3-т “Гаалийн татвараас чөлөөлөх харилцааг гагцхүү энэ хуулиар зохицуулна.” гэж заасан тул дээрх харилцааг зохицуулахын тулд мөн хуульд нэмэлт оруулах замаар

гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх барааны жагсаалтад дээрх барааг оруулах, барааны жагсаалтыг батлах эрх, үүргийг мөн хуулийн 38.2-т нэмэлт оруулах замаар Засгийн газарт олгох нь гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалтыг тодорхой болгож, хууль хэрэгжүүлэгч төрийн байгууллага болон дээрх барааг импортлогч иргэд, аж ахуйн нэгжийн хооронд үл ойлголцол үүсгэхгүй байх, хүрээ хязгаарыг тодорхой болгох ач холбогдолтой байна.

4.2 Зөвлөмж

Хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч, хувийн хэвшлийн татварын дарамтыг бууруулснаар бизнесийг өргөжүүлэх, эдийн засагт эзлэх байр суурь, өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх эрх зүйн орчныг бий болгосноор улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжилд томоохон нэмэр оруулах хөшүүрэг болдог.

Хуулийн төсөлд Хууль тогтоомжийн үр нөлөөг тооцох судлах аргачлалын дагуу холбогдох судалгаа хийгдсэн бөгөөд судалгааны дүгнэлт, зөвлөмжид үндэслэн хуулийн төсөл нь зорилгодоо хүрэх боломжтой, хуулийн төслийг дагаж мөрдөхөд ойлгомжтой, хууль тогтоомжийн харилцан уялдааг хангасан, хуулийн зүйл заалтууд, хууль хоорондын зөрчилгүй тул батлуулах, өмнө нь тусгайлсан хуулиар зохицуулагдаж байсан тул цаашид хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзэв.

Түүнчлэн оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлөх барааны жагсаалтыг Засгийн газар батлахад мэргэжлийн холбоод, салбарын компаниуд, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдээс санал авч, барааны жагсаалт, нэр төрлийг ойлгомжтой, тодорхой заах нь зүйтэй гэсэн зөвлөмж гаргаж байна.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

Хууль

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль 2008

Гаалийн албан татвараас чөлөөлөх тухай хууль 2005

Зөрчлийн тухай хууль 2016

Бусад

Алсын хараа 2050 Монгол улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичиг

Засгийн газрын 2020 оны дугаар 24, Монгол улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр батлах тухай

Засгийн газрын 2004 оны дугаар 237 Сүлжмэл, оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тогтвортой байдлыг хангах зарим арга хэмжээний тухай

"Оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хөтөлбөр"-ийг 1 дүгээр, түүнийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний чиглэлийг 2 дугаар хавсралт ёсоор тус тус баталсугай

Улсын их хурлын 1999 оны дугаар 27 тогтоол Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ батлах тухай

Улсын их хурлын 2015 оны 74 дүгээр тогтоол Импортын барааны гаалийн албан татварын хувь, хэмжээ батлах тухай" тогтоолын хавсралтад өөрчлөлт оруулах тухай

**ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ
ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦОО**

Улаанбаатар хот 2024 он

ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ЗАРДЛЫН ТООЦОО

НЭГ. ЕРӨНХИЙ ЗҮЙЛ

Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлыг Монгол Улсын Засгийн газрын 2016 оны 59 дүгээр тогтоолын 4 дүгээр хавсралтаар батлагдсан Хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо хийх аргачлал /цаашид "Аргачлал" гэх/ -ын дагуу тооцлоо.

Зардлын тооцоог аргачлалын дагуу тооцохын зорилго нь иргэн, хуулийн этгээд, төрийн байгууллагад үүсэх зардал гарах эсэхийг тооцох, хэрэв зардал үүсэхээр бол зардлын ачааллыг тооцож, багасгах санал боловсруулахад энэхүү судалгааны зорилго оршино.

Аргачлалын 1.5 дахь хэсэгт заасан журмын дагуу Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөлд төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдэд оногдох зардал байгаа эсэхийг тооцож үзлээ.

ХОЁР. ХУУЛИЙН ТӨСӨЛ БАТЛАГДСАНААР ИРГЭН, ХУУЛИЙН ЭТГЭЭДЭД ҮҮСЭХ ЗАРДАЛ

Оёмол, бүтээгдэхүүний импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалыг гаалийн татвараас чөлөөлснөөр дээрх барааг импортлодог аж ахуйн нэгж, иргэд импортын гаалийн татвараас чөлөөлөгдөх тул тэдгээрээс зардал гарахгүй буюу төлбөрийн үүрэг үүсэхгүй.

Эргээд хууль батлагдсанаар гаальд мэдүүлэх түүхий эдийн хэмжээ 3-4 дахин өсөх, далд эдийн засгийн нэгээхэн хэсэг ил гарч, оёмол бүтээгдэхүүний нэр төрөл, эргэлт нэмэгдэж, ААНОАТ, ХХОАТ ногдол нэмэгдэнэ.

ГУРАВ. ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГА БУЮУ УЛСЫН ТӨСӨВТ ҮҮСЭХ ЗАРДЛЫН ТООЦОО

Салбарын аж ахуйн нэгжүүд 2021, 2022, 2023 импортын гаалийн татварт 5,504,506,909 төгрөг төлсөн буюу жилд 1.8 тэрбум төгрөг байна. Энэ дүнгээр төсвийн орлого буурах боловч төсөвт төдийлэн дарамт үүсгэхгүй. Хуулийн төсөл батлагдсанаар гаальд мэдүүлэх импортын түүхий эд, үндсэн болон туслах материалын гаальд мэдүүлэх хэмжээ 3-4 дахин өсөж, далд эдийн засаг тодорхой хувиар буурснаар бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, нэр төрөл, эдийн засгийн эргэлт нэмэгдэж тэр хэмжээгээр үйлдвэрлэгчдийн төлөх аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, хувь хүний орлогын албан татвар нэмэгдэж, гаалийн татварын орлого буурсан зөрүүг нөхөх боломжтой.

Хуулийн төсөл батлагдснааар хууль хэрэгжиж эхэлснээс хойш төсвийн орлогын үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа оёмол бүтээгдэхүүний түүхий эд, үндсэн болон туслах материалд ногдуулж буй гаалийн албан татвар улсын төсөвт төвлөрөхгүй. Хууль 2025 оны 1 сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжихээр хуулийн төсөлд тусгасан тул Төсвийн тухай хууль, төсөвт ямар нэг өөрчлөлт орохгүй.

Хуулийг хэрэгжүүлэгч гаалийн байгууллагын бүтэц, орон тоо, гаалийн ажилтны ажлын чиг үүрэгт өөрчлөлт орохгүй тул цалингийн зардал гэх мэт зардал шинээр үүсэхгүй.

ДӨРӨВ. НИЙГЭМ, ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨЛӨЛ

Салбарын хувьд импортыг орлох бүтээгдэхүүн, масс үйлдвэрлэл хөгжиж экспортын чиг баримжаатай бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэх бааз суурь хангагдана. Ноос ноолуур, арьс ширэн бүтээгдэхүүнийг нэхмэл сүлжмэл даавуутай хослуулсан орчин үеийн тоног төхөөрөмж, технологи, инновац шингэсэн хувцасны үйлдвэрлэл хөгжиж дэлхийд өрсөлдөх чадвартай үндэсний брэндүүд бий болсноор дотоодод орох валютын урсгал нэмэгдэнэ.

Хууль Сөргөтгөлчид

УИХ-ын гишүүн

Салдангийн ОДОНТУЯА

Боловруулж буй

Өргөн баригдсан

Хэлэлцэх эсэх

Ажлын хэсэг

Анхны хэлэлцүүлэг

Эцсийн хэлэлцүүлэг

5

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

Хууль Сөргөтгөлчид

ГААЛИЙН ТАРИФ, ГААЛИЙН ТАТВАРЫН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ ОРУУЛАХ ТУХАЙ

1-р зүйл. 38.1 дүгээр зүйл. "Гаалийн нутаг дэвсгэрт оруулах дараахь барааг гаалийн татвараас чөлөөлнө" гэсэн заалтад дараах зүйлийг нэмсүгэй.

38.1.23 Оёмол бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн зориулалтаар импортолж байгаа түүхий эд, үндсэн болон туслах материал.

2-р зүйл. 38.2 дахь хэсэгт "38.1.19" гэсний дараа "38.1.23" гэж нэмсүгэй.

3-р зүйл. Энэ хуулийг 2025 оны 1 дүгээр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөнө.